V Ə T ƏN TARİXİ

fənnin

P R O Q R A M I

Bakı – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN UNIVERSİTETİ

V Ə T Ə N T A R İ X İ

(ən qədim dövrdən bizim günlərədək)

Doktorantura və dissertantura hazırlığı üzrə

PROQRAM

BAKI – 2019

Tərtibçi: **tarix üzrə fəlsəfə doktoru**
Nüşabə Yavər qızı Quliyeva

Elmi redaktor: **tarix üzrə elmlər doktoru,**
prof. Qabil Əli oğlu Əliyev

Rəyçilər: **tarix üzrə elmlər doktoru**
prof. Anar İsgəndərov
tarix üzrə elmlər doktoru
prof. Zabil Bayramov,

N.Y.Quliyeva. Vətən tarixi (Ən qədim dövrdən bizim günlərədək). Doktorantura və dissertantura hazırlığı üçün fənn proqramı. Bakı, Azərbaycan Universiteti, 2019, 28 s.

Proqram Doktorantura və dissertantura pilləsi üzrə qəbul imtahanlarına hazırlaşmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Proqramda Azərbaycan tarixinin bütün dövrlər üzrə əsas problemləri qeyd olunmuşdur. Doktorantura və dissertantura pilləsi üzrə qəbul imtahanlarına hazırlığı asanlaşdırmaq üçün hər dövrün önəmli elmi məsələləri üzrə əsas qaynaqlar, zəruri tarixi ədəbiyyat göstərilmişdir.

Ön söz

Vətən tarixi ixtisası üzrə Azərbaycan Universitetinin doktorantura və dissertantura pilləsi üzrə qəbul imtahanlarına hazırlaşmaq üçün tərtib edilmiş bu proqram ən qədim çağlardan müasir dövrə kimi bütün mərhələləri əhatə edir.

Bu fənn üzrə qəbul imtahanı zamanı Azərbaycanın ən qədim sakinləri, yerli və gəlmə tayfalar, qədim dövlət və cəmiyyətlərin yaranması və qarşılıqlı münasibətləri, yadelli basqınları, feodalizm quruluşunun yaranması və xüsusiyyətləri, Xristianlıq və İslam dinlərinin qəbul edilməsi və doğurduğu nəticələr, qonşu dövlətlərlə qarşılıqlı münasibətlər, Rusiya işğallarına qarşı mübarizə haqqında geniş bilgi verilməlidir. Həmçinin ermənilərin Azərbaycana köçürülməsi, yerli müsəlman-türk əhalisini zorla doğma torpaqlarından sıxışdırması, erməni qatı millətçi təşkilatlarının terrorçuluq fəaliyyəti, erməni dövlətlərinin mövcud olduğu bütün dövrlərdə qonşularına qarşı təcavüzkarlıq siyasəti yeritməsinə xüsusi diqqət yetirməlidir. Ermənistanda tarixən yaşamış yerli azərbaycanlı əhalinin zorla deportasiya edilməsi və monoetnik respublika yaradılması kimi məsələlərdən ətraflı bəhs edilməlidir.

Azərbaycanın müasir vəziyyəti, silahlı münaqişələr və onların həlli istiqamətində atılan addımlar, Azərbaycan Respublikasının dünya birliyinə inteqrasiyası problemləri də ciddi şərh tələb edir. Bu mövzuların şərhi zamanı dünya birliyinin, beynəlxalq təşkilatların Azərbaycana münasibətdə ikili standartlardan çıxış etməsinin obyektiv və subyektiv səbəblərini əsaslı şəkildə diqqətə çatdırmağı bacarmaq, gəncləri belə vəziyyətlərdən çıxış yollarını tapmağa istiqamətləndirmək tələb olunur.

Azərbaycan tarixi haqqında ədəbiyyat tövsiyyə edilərkən, Sovet dövründə nəşr edilmiş əsərlərə, xüsusən də gürcü və erməni müəlliflərinin əsərlərinə tənqidi yanaşılması zəruriliyi qeyd olunmalıdır. Həmçinin mövzu üzrə sənəd toplulari üzərində işləmək zamanı diqqətli olmaq, mənbənin nə dərəcədə gerçəkiliyi əks etdirdiyini aydınlaşdırmağa çalışmaq lazımdır. Yalnız bu yolla müxtəlif fakt və hadisələr haqqında müstəqil araşdırma aparmaq və obyektiv, qərəzsiz nəticə çıxarmaq mümkündür.

GİRİŞ

Azərbaycan tarixi fənninin predmeti, məqsəd və vəzifələri. Öyrənilməsi və tədrisinin əsas cəhətləri.

«Azərbaycan» adının yaranması və mənası ilə bağlı əsas fikir və mülahizələr. Azərbaycanın tarixi-coğrafi hüdudları. Cənubi və Şimali Azərbaycan.

Azərbaycanın əhalisi. Etnik tərkibi. Əsas dil ailələri və qrupları.Müasir demoqrafik vəziyyəti.

Azərbaycanın müasir siyasi vəziyyəti, inzibati bölgüsü, sərhədləri. Müstəqil dövlətçiliyin bərpası. Azərbaycan tərkibində muxtar qurumların yaranması səbəbləri və nəticələri.

Azərbaycan tarixi fənninin öyrənilməsinin əhəmiyyəti. Azərbaycan tarixinin Ümumdünya tarixində yeri. Digər fənlərlə əlaqələri.

Azərbaycan tarixinin dövrləşdirilməsi problemi. Əsas nəzəriyyə və mülahizələr.

Qaynaqların təsnifatı.

Yazılı mənbələr: daş kitabələr, mixi yazılar. Qədim Şərq mənbələri. Antik müəlliflər Azərbaycan və Azərbaycanlılar haqqında. Suriya, Bizans mənbələri. Qədim yerli mənbələr: Albaniya tarixi, Moksevay Kartlisay, Erməni tarixləri. Hüquqi və kilsə ədəbiyyatı.

Orta əsr tarixçi və xronistləri Azərbaycan və azərbaycanlılar haqqında. Ərəb tarixçi və coğrafiyaşünasları Əl-Kufi, Əl-Bəlazuri, Əl-Fərabi, Əl-Istəxri, Ibn əl-Əsir, Yaqut əl-Həməvinin əsərlərinin Azərbaycanşünaslıq üçün əhəmiyyəti.

Farsdilli qaynaqlar. F.Rəşidəddin, H.Qəzvini, H.Rumlu, I.Münşinin əsərlərində Azərbaycan tarixi problemlərinin şərhi. Osmanlı müəlliflərinin əsərlərində Azərbaycan tarixi məsələləri. Övliya Çələbinin «Səyahətnaməsi». Orta yüzilliklərin yerli qaynaqları. «Dərbəndnamə». Parsadan Qorqicanidze və Təbrizli Arakelin əsərlərinin mənbə kimi əhəmiyyəti.

Avropa səyyah və tarixçilərinin əsərləri, gündəlik və yol qeydləri. Diplomatik yazışmalar.

Rus mənbələri. XVIII-XIX əsrlərdə rus səyyah, məmur və alimləri Azərbaycan haqqında. Rəsmi sənədlər. Qafqaz Arxeoqrafiya Komissiyasının Aktları.

Digər mənbələr:

Arxeoloji və etnoqrafik tədqiqatlar. Linqvistika, numizimatika, antropologiya, geneologiya və digər elmlərin nailiyyətlərinin mənbəşünaslıq baxımından əhəmiyyəti.

Azərbaycan tarixinin tarixşünaslığı.

Orta əsrlər dövrü tarixi ədəbiyyatının xarakterik cəhətləri. Salnamə və xronikaların Azərbaycan tarixşünaslığında yeri.

Yeni dövr tarixçiləri və tarixi əsərləri: A.Bakıxanov, M.Kazımbəy. "Qarabağnamələr", XIX əsrin sonu – XX əsrin başlanğıcında Azərbaycan tarixinin öyrənilməsi sahəsində fundamental tədqiqatlar.

Sovet dövründə Azərbaycanşünaslığın nailiyyətləri. Çoxcildli akademik nəşrlər: uğurları və kəsirləri. Monoqrafiyalarda Azərbaycan tarixi problemlərinin şərhi məsələri. Z.M.Bünyadov, Ə.S.Sumbatzadə, Y.M.Mahmudov, O.Əfəndiyev və digər tədqiqatçıların əsərlərində məsələlərin araşdırılmasına fərqli yanaşmalar.

Azərbaycan tarixi problemlərinin Avropa və Amerika tarixşünaslığında araşdırılması vəziyyəti. Diskussiya obyekti olan əsas məsələlər.

Azərbaycan tarixinin öyrənilməsinin müasir vəziyyəti və perspektivləri.

I HİSSƏ
AZƏRBAYCAN QƏDİM VƏ ORTA YÜZİLLİKLƏR DÖVRÜNDƏ

AZƏRBAYCAN ƏN QƏDİM DÖVRDƏ

Azərbaycanın relyefinin formalaşması. Təbii-coğrafi şəraiti. Flora və faunasının xarakterik cəhətləri.

Azərbaycan ərazisində ən qədim insan izləri. Borçalıda 2 milyon il əvvələ aid insan qalıqları. Gürcü və alman alimlərinin son tədqiqatları. Azıxantrop.

Daş dövrü abidələri. Ilkin insan düşərgələri: Azıx mağarası, Damcılı, Qazma, Buzeyir və s. mağara düşərgələri. Əhalinin yayılması.

Əkinçilik və maldarlığa keçilməsi. Ən qədim əkinçilik məskənləri. Süni suvarma izləri. Sənətkarlıq sahələri. Metalın kəşfi. Metalişləmə sənəti. Dulusçuluq, toxuculuq.

Tunc dövrü abidələri. Kür-Araz mədəniyyətinin bütün Azərbaycan regionuna yayılması. Əsas əkinçilik və sənətkarlıq mərkəzləri. Kür-Araz mədəniyyətinin xarakterik cəhətləri və qonşu regionlarla əlaqələr.

Dəmir dövrü abidələri. Sənətkarlıq sahəsində baş verən dəyişikliklər. Əkinçiliyin inkişafı. Süni suvarma şəbəkələri. Maldarlığın inkişafı. Maldarlıq təsərrüfatının xarakterik cəhətləri. Maldar tayfaları.

Əmlak bərabərsizliyinin dərinləşməsi. Xüsusi mülkiyyətin yaranması. Azərbaycanın müxtəlif hissələrində tarixi inkişaf sürətlərinin fərqli olması.

Azərbaycan xalqının təşəkkülü problemi. Əsas dil qrupları və onların yayılması. Antropoloji tiplər. Azərbaycanın yerli və gəlmə sakinləri.

Azərbaycan sakinlərinin ilkin dini təsəvvürləri. Ovsun və totemlər. Bütxana və məbədlər.

Ibtidai incəsənət nümunələri. Qobustan, Gəmiqaya rəsmləri. Gil fiqurlar. Şəhər və qalalar inşası. Memarlığın inkişafı.

AZƏRBAYCAN QƏDİM DÖVRDƏ.
QƏDİM TAYFA BİRLİKLƏRİ VƏ DÖVLƏTLƏR

Ilkin tayfa birlikləri və dövlət qurumları. E.ə. III-II minilliklərdə Azərbaycanın cənubundakı siyasi birliklərin Ikiçayarası ilə əlaqələri. Kuti, Lullubi dövlət qurumları. Kassilər. Urartu hökmdarlarının Araz çayından şimala yürüşləri. Assuriya və digər qonşu dövlətlərlə əlaqələr.

Azərbaycanın cənubunda yaşayan tayfalar və tayfa bir-likləri e.ə. I minilliyin başlanğıcında. Manna dövləti. Manna tayfalarının Urartu və Assuriya basqınlarına qarşı mübarizəsi.

Kimmer, Iskit yürüşləri. Saklar. Iskit xaqanlığı. Iskitlərin Azərbaycan tarixində yeri. Yunanların Azərbaycan vasitəsi ilə Şərq ölkələri ilə ticarət əlaqəsi yaratmaları.

Şimali və Cənubi Azərbaycan e.ə. I miniliyin ortalarında. Midiya və İranın Cənubi Azərbaycanda ağalığı. Şimali Azər-baycanın qədim sakinləri: məskunlaşdıqları ərazilər, dilləri, təsərrüfat həyatı.

Makedoniyalı Isgəndərin Şərqə hərbi yürüşü və onun Azərbaycan üçün nəticələri. Azərbaycanda müstəqil və yarımmüstəqil dövlətlərin yaranması. Atropaten, Albaniya. E.ə. I minilliyin sonu – yeni eranın başlanğıcında Azərbaycan dövlətlərinin qonşu xalqlar və dövlətlərlə münasibətləri.

Azərbaycanlıların Parfiya və Qədim Romaya qarşı mübarizəsi. Azərbaycan-Parfiya əlaqələri. Roma sərkərdəsi Pompeyin Azərbaycana yürüşü və onun nəticələri. Digər Roma sərkərdələrinin Azərbaycana yürüşləri.

Azərbaycan yeni eranın ilk əsrlərində. Atropatendə Arşakilər sülaləsinin hakimiyyətə gəlməsi. Alanlar. Alan tayfalarının Albaniya və Atropatenə yürüşləri.

Azərbaycanın qədim dövlət və cəmiyyətlərinin ictimai quruluşu və xüsusiyyətləri. Köləlik. Dini görüşlər. «Avesta» və Azərbaycan. Mədəniyyət və incəsənət nümunələri.

AZƏRBAYCAN ERKƏN ORTA ƏSRLƏRDƏ.
FEODAL MÜNASİBƏTLƏRİNİN YARANMASI

Feodal münasibətlərinin yaranması və xüsusiyyətləri. Feodal təsərrüfatı. Torpaq sahibliyi. Irsi və şərti torpaq mülkləri. Feodallar və asılı əhali zümrələri. Əsas vergi və mükəlləfiyyətlər.

Azərbaycanın əhalisi və dövlətləri III-VII əsrlərdə. Azərbaycan uğrunda Bizans və Sasani imperiyalarının müharibələri və yekunları. Azərbaycanın Sasanilərdən asılı hala düşməsi. Sasani ağalığı dövründə vergi və mükəlləfiyyətlər. Feodal zülmünə və Sasani əsarətinə qarşı mübarizə.

Hun yürüşləri və Azərbaycan. Bulqarlar. Savirlər. Azərbaycanın etnik simasının formalaşmağa başlaması. Türk tayfalarının Azərbaycanda etnik-siyasi proseslərdə rolu. Azərbaycan xalqının təşəkkülü.

Atəşpərəstlik. Xristianlığın yayılması. Feodal münasibətlərinin inkişafında dinin rolu. Kilsənin cəmiyyətdə yeri.

Mədəniyyətin inkişafı. Alban əlifbası. Elm mərkəzləri. Incəsənət. Memarlıq abidələri. Müdafiə sədləri. Qalalar.

AZƏRBAYCAN VII-IX ƏSRLƏRDƏ. AZƏRBAYCAN UĞRUNDA ƏRƏB-BİZANS-XƏZƏR MÜHARİBƏLƏRİ

Ərəb işğalları ərəfəsində Azərbaycanın iqtisadi, ictimai, siyasi vəziyyəti. Azərbaycan uğrunda Sasani-Bizans rəqabətinin kəskinləşməsi.

Xəzər xaqanlığının yaranması. Azərbaycana Xəzər yürüşləri. Azərbaycana ilk ərəb yürüşləri və ona qarşı mübarizə. Cavanşir. Ərəblərin Azərbaycanda möhkəmlənmək cəhdləri. VII əsrin ortaları və ikinci yarısında Azərbaycan uğrunda Ərəb-Bizans-Xəzər mübarizəsinin güclənməsi. Azərbaycan uğrunda Ərəb-Bizans, Ərəb-Xəzər müharibələri və onların Azərbaycan üçün faciəli nəticələri.

VIII-IX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda ərəb ağalığı. Inzibati idarə sistemi. Vergi və mükəlləfiyyətlər. Torpaq sahibliyində baş verən dəyişikliklər. Yerli feodalların sıxışdırılması. Ərəb xilafətinin köçürmə siyasəti. Azərbaycanda ərəb ailələrinin yerləşdirilməsi.

İslamın yayılması. Erməni və alban kilsələrinə xilafətin fərqli münasibəti. Erməni kilsəsinin mövqeyinin möhkəmlənməsi.

Ərəb ağalığına və feodal zülmünə qarşı xalq çıxışları. Xürrəmilər hərəkatı. Babək. Azadlıq mübarizəsinin nəticələri. Azərbaycanda ərəb təsirinin zəifləməsi. Müstəqillik meyllərinin artması.

Mədəniyyətin inkişafı. Məktəb və mədrəsələr. Elmin inkişafı. Ədəbi abidələr. Ərəb dünyası və İslam mədəniyyəti ilə tanışlığın Azərbaycan xalqı üçün əhəmiyyəti.

AZƏRBAYCANIN FEODAL DÖVLƏTLƏRİ IX ƏSRİN İKİNCİ YARISI - XI ƏSRİN ORTALARINDA

IX əsrin ortaları və ikinci yarısında Azərbaycanın ictimai-iqtisadi və siyasi vəziyyəti. Yarımmüstəqil və müstəqil feodal dövlətlərinin yaranması.

Şirvanşahlar dövləti. Tiflis, Dərbənd əmirlikləri. Sacilər dövləti. Saci hökmdarlarının Cənubi Qafqazı tutmaları. Salarilər dövlətinin yaranması və parçalanması. Azərbaycanda öz təsirini gücləndirmək uğrunda Bizans imperatorlarının gürcü və erməni feodalları ilə yaxınlaşmaq cəhdləri. IX əsrin ikinci yarısı - X əsrdə etnik vəziyyətin xarakterik cəhətləri.

Rusların (slavyanların) Azərbaycana yürüşləri və onun fəlakətli nəticələri.

AZƏRBAYCAN XI ƏSRİN İKİNCİ YARISI - XIII ƏSRİN BAŞLANĞICINDA

Səlcuq sultanlarının Azərbaycanı özlərinə tabe etmələri. Səlcuq türklərinin Azərbaycana

axınlarının nəticələri. Səlcuq imperiyasının parçalanması və Azərbaycanda müstəqillik uğrunda mübarizə. Atabəylər (Eldənizlər) və Şirvanşahlar dövlətləri. XII-XIII əsrin əvvəllərində Şirvan-Gürcüstan münasibətləri. XII-XIII əsrin ilk onilliklərində qıpçaqlar. Qıpçaq-Azərbaycan əlaqələri.

Feodal münasibətlərinin xarakterik cəhətləri. Torpaq sahibliyində yeniliklər. Əsas vergilər.

Maarifin və mədəniyyətin inkişafı. Elm mərkəzləri. Mədrəsələr. Nizami Gəncəvi. Azərbaycan xalqlarının mədəni əlaqələri. Müsəlman intibahı və Azərbaycan. Azərbaycan intibahı məsələsi.

AZƏRBAYCANIN MONQOL İŞĞALLARI VƏ ƏSARƏTİNƏ QARŞI MÜBARİZƏSİ

Azərbaycanın feodal dövlətləri monqol yürüşləri ərəfəsində. Monqolların Azərbaycana birinci yürüşü. Təbrizin müdafiəsi. Monqolların Azərbaycanın içərilərinə soxulması. Beyləqan, Şamaxı və digər şəhərlərin müdafiəsi.

Azərbaycanın feodal hakimlərinin monqollara qarşı birgə mübarizə cəhdləri. Gürcüstan-Şirvan əlaqələri. Qıpçaqların Azərbaycana hücumları. Gürcülərin Arana qarətçilik yürüşləri.

Cəlaləddinin Azərbaycana hücumu. Atabəylər dövlətinin süqutu. Azərbaycan torpaqlarının işğalı. Şirvanla və qıpçaqlarla əlaqələr.

Çormoğonun başçılığı ilə monqolların Azərbaycana yeni yürüşü. Cəlaləddinin Azərbaycandan qovulması. Aranın və Şirvanın monqollar tərəfindən işğalı. Azərbaycanda monqol canişinliyinin yaradılması. Monqol xanlarının Azərbaycan əyanlarını sıxışdırması. Torpaq sahibliyində dəyişikliklər. Şəhər həyatının tənəzzülü.

Hülakü xanın Ön Asiyaya və Azərbaycana yürüşü. Hülakülər (Elxanilər) dövlətinin yaranması. Azərbaycana Qızıl Ordunun yürüşləri. Azərbaycan uğrunda Elxani-Qızıl Ordu müharibələri və nəticələri.

Monqol ağalığının fəlakətli nəticələri. Vergi və mükəlləfiyyətlər. Xalq çıxışları. Etnik proseslər. Elxanilər dövlətinin tənəzzülü. Çobani əmirlərinin özbaşınalığı. Azərbaycanda müstəqillik meyllərinin güclənməsi.

Monqol ağalığı dövründə İslam və Xristian dinlərinə münasibətdə fərqli yanaşma. Bütpərəstliyin dirçəldilməsi cəhdləri.

XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycan xalqlarının mədəni həyatındakı dəyişikliklər.

AZƏRBAYCAN XIV ƏSRİN ORTALARI - XV ƏSRDƏ

Cəlairilər dövlətinin yaranması. Şirvanın müstəqillik qazanması. Azərbaycanda Cəlairilərin ağalığı.

Toxtamışın və Teymurun Azərbaycana yürüşləri və onların yerli əhali üçün acınacaqlı yekunları. Azərbaycanda Teymurun ağalığı. Azərbaycan xalqının Teymurun və varislərinin ağalığına qarşı mübarizəsi. Gürcüstanın müstəqillik qazanması.

Baharlı dövlətinin yaranması. Şirvanın və Gürcüstanın tabe edilməsi uğrunda mübarizə. Azərbaycanda ağalıq uğrunda Baharlı və Bayandurlu hökmdarlarının rəqabəti. Bayandurlu dövlətinin yaranması və Azərbaycanda möhkəmlənmək cəhdləri. Uzun Həsənin Gürcüstana yürüşləri.

Azərbaycanın Bayandurlu və Osmanlı dövlətləri arasında rəqabət meydanına çevrilməsi. Malatya və Otluqbeli döyüşlərinin Azərbaycan üçün nəticələri.

Ərdəbil feodallığı. Səfəvi şeyxlərinin Şirvana və Dağıstana yürüşləri.

Şimali Azərbaycan xalqlarının müstəqillik uğrunda mübarizəsi. Əmir Teymurun Şimali Azərbaycana yürüşlərinin nəticələri.

Azərbaycan dövlətlərinin Qərbi Avropa ilə əlaqələri.

Feodal torpaq sahibliyi. Təsərrüfat həyatı. Sənətkarlıq sahələri. Şəhərlər. Ticarətin inkişafı.

XIV-XV əsrlərdə Azərbaycan xalqlarının mədəniyyəti. Mədrəsələr. Elm. N.Tusi. F.Rəşidəddin. Ədəbiyyatın inkişafı. Memarlıq abidələri. Azərbaycan xalqlarının mədəni əlaqələri.

AZƏRBAYCAN XVI ƏSRDƏ. AZƏRBAYCAN UĞRUNDA SƏFƏVİ-OSMANLI MÜHARİBƏLƏRİ

XV əsrin sonu – XVI əsrin başlanğıcında Azərbaycanda sosial-iqtisadi və ictimai vəziyyət. Feodallar və kəndlilər. Iri torpaq sahiblərinin güclənmələri. Sənətkarlıq və ticarətin vəziyyəti. Ticarət yolları.

Azərbaycan Səfəvi dövlətinin yaranması. Səfəvi şahlarının bütün Azərbaycanı fəth etməsi. Azərbaycanda Səfəvi dövlətinin idarəçilik sistemi. Torpaq sahibliyində dəyişikliklər. Vergilər. İqtisadi vəziyyət. Şəhərlər. Sənətkarlıq və ticarət.

Azərbaycan uğrunda Səfəvi-Osmanlı müharibələrinin başlanması. ÇaldİIran döyüşü. XVI əsrin 30-40-cı illərində hərbi əməliyyatlar. Amasiya sülhü.

XVI əsrin 70-80-ci illərində hərbi əməliyyatların gedişi. Osmanlı sultanlarının və Krım xanlarının Azərbaycana hərbi yürüşləri. Azərbaycanın çox hissəsinin Osmanlı imperiyası tərəfindən işğalı. Istanbul sülhü.

Azərbaycanda Osmanlı dövlətinin möhkəmlənmək cəhdləri. İnzibati idarəçilik sistemində dəyişikliklər. Vergi toplanması. Osmanlı ağalığının Azərbaycan xalqının həyatında yaratdığı çətinliklər.

Azərbaycanla Avropa arasında ticarətdə Xəzər-Volqa su yolundan istifadəyə başlanması.

AZƏRBAYCAN XVII ƏSRİN BİRİNCİ YARISINDA

Azərbaycan XVI əsrin sonu – XVII əsrin başlanğıcında. Azərbaycanın iqtisadi, ictimai-siyasi vəziyyəti. Osmanlı dövlətinin Azərbaycanda tətbiq etdiyi inzibati-idarəçilik sistemi. Vergi və mükəlləfiyyətlər. Xalq kütlələrinin həyat şəraitinin pisləşməsi. Osmanlı ağalığına qarşı mübarizə. Cəla-lilər hərəkatı. Koroğlu.

Səfəvi dövlətində islahatlar. I Şah Abbasın ordu quruculuğu və idarəçilik sahəsində tədbirləri. Azərbaycanda köçürmə siyasəti.

XVII əsrin əvvəllərində Azərbaycan uğrunda Səfəvi-Osmanlı müharibələri. Səfəvi qoşunlarının hərbi uğurları. II İstanbul və Mərənd sülh müqavilələri. I Şah Abbasın Gürcüstana yürüşü. Hörmüzün Portuqaliyadan geri alınması. Böyük İpək yolunun istiqamətinin İran körfəzinə doğru dəyişdirmək cəhdləri.

XVII əsrin 20-30-cu illərində hərbi əməliyyatların gedişi. Səfəvi dövlətinin Azərbaycanda və Dağıstanda mövqeyini möhkəmləndirməsi. Qəsri-Şirin (Zahab) sülhü və onun Azərbaycan üçün nəticələri.

Səfəvi-Osmanlı müharibələrinin Azərbaycan üçün faciəli yekunları. Şərqlə Qərb arasında Azərbaycandan keçən ənənəvi karvan yollarının əhəmiyyətinin azalması. Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinin zəifləməsi. Beynəlxalq ipək ticarəti əməliyyatları miqyasının kiçilməsi və onun Azərbaycan iqtisadiyyatına təsiri. Təsərrüfatda böhran meyllərinin güclənməsi.

Səfəvi-Osmanlı müharibələrinin Azərbaycanın mədəni həyatına təsiri. İsgəndər bəy Münşi. Alim və şairlərin xarici ölkələrə mühacirət etmələri.

II HİSSƏ
YENI DÖVR

AZƏRBAYCAN XVII ƏSRİN ORTALARI VƏ İKİNCİ YARISINDA

Azərbaycanda sabitliyin bərqərar olması. Kənd təsərrüfatının inkişafı. Əkinçilik və bağçılıq sahəsində uğurlar. Süni suvarma sistemlərinin təkmilləşdirilməsi.

Şəhərlər və şəhər təsərrüfatı. Sənətkarlıq və ticarətin inkişafı. Səfəvi dövlətinin daxili və xarici ticarətində erməni tacirlərinin imtiyazlı mövqeyi. Azərbaycanın Avropa ilə ipək ticarətinin erməni ticarət kompaniyasının inhisarına keçməsi.

Səfəvi şahlarının erməni kilsəsini himayə etməsi. Gürcü və erməni xristian əhalisinin vəziyyəti. Eçmiədzin katalikosunun Avropadan yardım almaq cəhdləri. Gürcü əsilzadələrinin Səfəvi sarayında yüksək vəzifələr tutması.

Avropa səyyahları Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatı haqqında.

XVII əsrin son onilliklərində Azərbaycanın Səfəvi mülklərində iqtisadi vəziyyət. Maliyyə sisteminin tənəzzülü.

XVII əsrin ortalarında Şərqi Gürcüstanda Səfəvi ağalığı. Gürcü şahlarının hakimiyyətini məhdudlaşdırmaq cəhdləri. Azərbaycanın qonşu xalqlarla qarşılıqlı münasibətləri. Azərbaycanın Rusiya, Osmanlı və digər dövlətlərlə əlaqələri.

Rusiyanın Azərbaycana soxulmaq cəhdlərinin güclənməsi. Sunja və Terek çayları boyunda kazak məskənlərinin yaradılması cəhdləri. Səfəvi dövlətinin və Dağıstan feodallarının bu cəhdlərə qarşı mübarizəsi.

AZƏRBAYCAN XVIII ƏSRİN BİRİNCİ YARISINDA

XVIII yüzilliyin başlanğıcında Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində. Avropa dövlətlərinin və Rusiyanın Şərq siyasətində Azərbaycan məsələsi. Səfəvi dövlətinin ərazisini nüfuz dairələrinə bölmək istiqamətində ilk addımlar.

Azərbaycan XVIII əsrin başlanğıcında. Səfəvi dövlətinin vergi və mükəlləfiyyətləri artırması. Vergi toplanmasında və idarəçilikdə məmur özbaşınalığı və rüşvətxorluğu. Əhalinin vəziyyətinin ağırlaşması. Feodal zülmünə qarşı xalq çıxışları. Şirvanda və Dağıstanda üsyanlar. Hacı Davud və Surxay xan.

Rusiyanın Azərbaycanda möhkəmlənmək cəhdləri. A.Volınskinin Azərbaycana və İrana səfəri. I Pyotrun Xəzəryanı vilayətlərə işğalçılıq yürüşü. Xəzəryanı vilayətlərdə hərbi əməliyyatlar. Xəzəryanı torpaqların Rusiyaya birləşdirilməsi. Peterburq sülhü.

Osmanlı sultanlarının bütün Azərbaycanı ələ keçirmək cəhdləri. Rusiya təcavüzünə qarşı Azərbaycan əhalisinin Osmanlı dövlətindən yardım istəmələri.

Azərbaycanı bölüşdürmək uğrunda Osmanlı-Rusiya mübarizəsi. Istanbul müqaviləsi. Osmanlı dövlətinin Azərbaycanda mövqeyini möhkəmlətmək siyasəti. Osmanlı qoşunlarının Şərqi Gürcüstana və Azərbaycana yürüşləri. Azərbaycanın çox hissəsinin Osmanlı dövlətinə birləşdirilməsi.

Səfəvi dövlətinin süqutu və onun Azərbaycan üçün fəlakətli nəticələri. Azərbaycanın müharibə meydanına çevrilməsi.

Nadirin başçılığı altında yerli əhalinin yadelli işğalçılara qarşı mübarizəsinin başlanması. Rusiyanın Xəzəryanı ərazilərdən qovulması. Rəşt və Gəncə müqavilələri. Nadirin Osmanlı dövlətinə birləşdirilmiş əraziləri geri almaq üçün apardığı hərbi əməliyyatlar və onların nəticələri.

Nadir şahın Azərbaycanda ağalığı. İnzibati idarəçilikdə dəyişikliklər. Vergi və mükəlləfiyyətlərin artırılması. Dövləti möhkəmləndirmək tədbirləri. Aramsız müharibələrin və vergilərin artırılmasının əhalinin maddi vəziyyətini pisləşdirməsi. Azərbaycanda xalq üsyanları. Nadir şahın yaratdığı imperiyanın süqutu və onun Azərbaycan üçün nəticələri.

AZƏRBAYCAN XVIII ƏSRİN İKİNCİ YARISINDA.

XVIII əsrin ortaları və ikinci yarısında Azərbaycanın iqtisadi, ictimai və siyasi vəziyyəti. Müstəqil dövlətlərin və feodallıqların yaranması və qarşılıqlı münasibətləri.

Quba xanlığının Xəzəryanı vilayətlərdə möhkəmlənməsi. Fətəli xanın xarici siyasəti. Qarabağ xanlığının Azərbaycanın cənubunda və mərkəzində möhkəmlənmək cəhdləri. Feodal hakimlər. Böyük dövlətə çevrilmək uğrunda xanlıqların mübarizəsi.

Rusiyanın Azərbaycanda möhkəmlənmək sahəsində yeni addımları. Akademik S.Q.Qmelinin ekspedisiyaları və onun nəticələri. Azərbaycan feodallarının Rusiyanın işğalçılıq siyasətinə qarşı mübarizəsi.

XVIII əsrin 60-80-ci illərində Rusiyanın Azərbaycana soxulmaq cəhdləri. Georgiyevsk

müqaviləsi. Ermənilərin Azərbaycanda xristian dövləti yaratmaq cəhdlərinin güclənməsi. Rusiyanın Azərbaycanda möhkəmlənmək üçün erməni amilindən yararlanmağa çalışması.

XVIII əsrin sonunda Rusiyanın və Qacarlar dövlətinin Azərbaycanda möhkəmlənmək uğrunda rəqabəti. Qacarın yürüşləri. Şuşanın müdafiəsi. Rus ordusunun Azərbaycanın içərilərinə yürüşü və yekunları.

XVII-XVIII ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİ

Maarif və məktəblər. Elmi biliklərin yayılması. Azərbaycanın əsas elm və maarif mərkəzləri. Görkəmli elm xadimləri.

Azərbaycan tarixi üzrə yeni əsərlər yazılması. Məhəmməd Tahir Vahid. XVIII əsrdə Nadir şahın yürüşləri haqqında əsərlər yazılması istiqamətində addımlar.

Azərbaycanda kitab nəşrinin başlanması təşəbüsləri. Kitab üzü köçürülməsinin geniş miqyas alması və kitabxanaların çoxalması.

Ədəbiyyatın inkişafı. Görkəmli ədib və şairlər. Əsas ədəbi cərəyanlar. M.P.Vaqif, M.V.Vidadi.

İncəsənətin inkişafı. Memarlıq abidələri. Şəki və İrəvan xan sarayları. Miniatür və bədii tikmələr. Xalq sənətləri.

Azərbaycan xalqının mədəni əlaqələri. Dünya və Avropa mədəniyyətinin inkişafına Azərbaycan xalqının töhfələri.

AZƏRBAYCANIN RUSİYA TƏRƏFİNDƏN İŞĞALI

XIX əsrin başlanğıcında Azərbaycanda sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi vəziyyət. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində. Qərbi Avropanın Azərbaycanda Rusiya imperiyasının möhkəmlənmək cəhdlərinə qarşı mübarizəsi. Azərbaycan uğrunda Rusiya-İngiltərə, Rusiya-Fransa rəqabəti.

Rusiyanın Azərbaycanda işğallara başlaması. Azərbaycanın birləşdirilməsi üçün aparılan hərbi əməliyyatlar. Azərbaycan əhalisinin işğalçılara qarşı mübarizəsi. Cavad xan.

Birinci Rusiya-Qacarlar müharibəsinin başlanması. Rus ordusunun İrəvan istiqamətində hücumu. Qəmərli döyüşü. Əsas hərbi əməliyyatlar. Rusiyanın Azərbaycanda yeni ərazi işğallarına qarşı mübarizə. Kürəkçay müqavilələri.

Osmanlı dövlətinin Azərbaycanda Rusiya işğallarına qarşı çıxması. 1806-1812-ci illər Rusiya-Osmanlı müharibəsi zamanı Azərbaycanda əsas hərbi əməliyyatlar. Buxarest sülhü və Rusiya-Osmanlı müharibəsinin Azərbaycan üzrə yekunları. Rusiyanın Şimali Azərbaycan torpaqlarında möhkəmlənməsi.

Gülüstan sülhü və Rusiya-Qacarlar müharibəsinin Azərbaycan xalqının tarixi taleyində rolu. Rusiyanın Xəzər hövzəsində hegemonluğu.

Rusiyanın Azərbaycanda müstəmləkə idarə üsulu yaratmaq sahəsində tədbirləri. Yerli idarəçiliyin ləğvi. Çarizmə tərəf keçmiş yerli hakim sülalə üzvlərinə münasibətin dəyişməsi. Komendant idarə üsulu. Rus hərbçilərinin özbaşınalığı və rüşvətxorluğu. Ruslaşdırma siyasəti.

XIX əsrin 20-ci illərində Rusiyanın Azərbaycanda mövqeyini möhkəmləndirməsinə qarşı İngiltərə, Osmanlı və Qacarlar dövlətlərinin tədbirləri. Qacarlar ordusunun yeniləşdirilməsinə İngiltərənin yardımı. Rusiya əleyhinə Osmanlı-Qacarlar anlaşması.

İkinci Rusiya-Qacarlar müharibəsinin başlanması. Əsas döyüşlər. Rusiya ağalığına qarşı Azərbaycanda üsyanlar. Rus ordusunun Azərbaycanda yeni işğalları. Erməni əhalisinin rus ordusuna yardımları. Türkmənçay sülhü və onun Azərbaycan üçün nəticələri.

«Erməni vilayəti»nin yaradılması. Ermənilərin Şimali Azərbaycana köçürülməsi və Azərbaycan torpaqlarında yerləşdirilməsi.

1828-1829-cu illər Rusiya-Osmanlı müharibəsi. Azərbaycanda aparılan hərbi əməliyyatlar. Ədirnə sülhü və onun Azərbaycan üçün nəticələri. Axalsix, Axalkalaki bölgələrindən müsəlman-

türk əhalinin sıxışdırılması. Yeni işğal edilən bölgələrə ermənilərin yerləşdirilməsi.

ŞİMALİ AZƏRBAYCAN XIX ƏSRİN 30-50-Cİ İLLƏRİNDƏ

XIX əsrin 30-50-ci illərində Rusiyanın Azərbaycanda müstəmləkə rejimini təkmilləşdirmək tədbirləri. Hərbi-inzibati idarəçilik. Şimali Azərbaycana rus, alman və ermənilərin köçürülməsi. Çarizmin demoqrafik vəziyətin dəyişdirilməsi sahəsində tədbirləri.

Müstəmləkə əsarəti əleyhinə və antifeodal xalq çıxışları: iştirakçıları, tələbləri. Çarizmin üsyanları yatırmaq üçün tədbirləri. Üsyanların nəticələri.

XIX əsrin 40-cı illərində inzibati idarəçilik, məhkəmə sistemində dəyişikliklər. Şimali Azərbaycanda idarə-məhkəmə strukturlarının Ümumrusiya qaydalarına uyğunlaşdırılması cəhdləri.

Qafqaz canişinliyinin təsis edilməsi. Inzibati-ərazi bölgüsündə dəyişikliklər. Şimali Azərbaycan torpaqlarının müxtəlif quberniyalara parçalanması. Xalqların yaşadığı tarixi ərazilər və inzibati sərhədlərin uyğunsuzluğu.Yerli feodal, ruhani zümrələrinə münasibət. Kəndli əsasnamələri.

Iqtisadi vəziyyət. Kənd təsərrüfatı. Torpaq mülkiyyəti formaları. Torpaq fondunun əsas hissəsinin dövlətin əlində cəmləşdirilməsi. Vergi və mükəlləfiyyətlər. Sənətkarlıq və ticarət. Şəhər həyatı. Şimali Azərbaycanda ticarətin inkişaf etdirilməsi üzrə tədbirlər. Azərbaycanın Şərq ölkələri ilə əlaqələrinin məhdudlaşdırılması.

AZƏRBAYCANDA BURJUA İSLAHATLARI KEÇİRİLMƏSİ

XIX əsrin 60-cı illərində Azərbaycanda ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi vəziyyət. Feodal qaydalarının iqtisadi inkişafı ləngitməsi. Rusiya imperiyasının mərkəzində həyata keçirilən islahatların Azərbaycana dərhal şamil edilməməsi səbəbləri.

Şimali Azərbaycanda kəndli islahatına hazırlıq tədbirləri. Mərz palatası. Mərzləşdirmənin başlanması. Kənd cəmiyyətləri haqqında əsasnamə. Kəndli yığıncaqlarının hüquq və vəzifələri. Kənd idarələri. Kəndxuda seçilməsi. Bəy komissiyalarının fəaliyyəti. Bakı, Gəncə və İrəvan quberniyalarında kəndli islahatı keçirilməsi. Azərbaycanda islahatın fərqli cəhətləri.

Kəndli islahatının mülkədar təsərrüfatlarına və kəndlilərin vəziyyətinə təsiri.

Dövlət kəndlilərinin torpaq məsələsi. 1 may 1900-cü il qanununun mahiyyəti. Torpaq payının müəyyən edilməsi. Vergi və mükəlləfiyyətlər.

1912-1913-cü illərin aqrar qanunları. Müvəqqəti mükəlləfiyyətliyin ləğvi.

Məhkəmə islahatı. Şimali Azərbaycanda məhkəmə islahatının məhdud cəhətləri. Hakimlər. Inzibati cəzalar. Barışıq hakimləri. Məhkəmə orqanlarında bürokratizm və süründürməçilik.

Şəhər islahatı. Şəhər dumaları. Şəhər özünüidarə orqanlarının yaradılması. Seçki senzi. Yerli xalqların şəhər idarələrində iştirakının məhdudlaşdırılması.

Hərbi islahat. Türk-müsəlman əhalinin hərbi mükəlləfiyyətə cəlb edilməməsi səbəbləri. Hərbi verginin tətbiqi.

Inzibati idarəçilikdə dəyişikliklər. Yeni inzibati bölgü. Şimali Azərbaycanda quberniyalara bölgüdə yeniliklər. Qafqaz canişinliyinin ləğvi. Əks-islahatlar. Yerli xalqlara münasibətin sərtləşməsi.

İSLAHATDAN SONRAKI DÖVRDƏ AZƏRBAYCANIN SOSİAL-İQTİSADİ İNKİŞAFI

Əkinçilik təsərrüfatında baş verən yeniliklər. Taxılçılığın inkişafı. Əkinçilikdə təkmil alətlərin tətbiqi. Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrinin təsərrüfat sahələri üzrə ixtisaslaşmasının başlanması. Texniki bitkilər əkilməsi. Əsas pambıqçılıq və üzümçülük rayonlarının formalaşması. Tütünçülük. Meyvəçilik.

Maldarlıqda baş verən dəyişikliklər. Qoyunçuluqda əmtəə təsərrüfatının inkişafı. Yun

istehsalı və ixracının genişlənməsi. Atçılıq.

Mülkədar və kəndli təsərrüfatlarının əmtəə istehsalına keçmələrində fərqli xüsusiyyətlər. Muzdlu əmək tətbiqi. Kəsbkarlıq. Qolçomaq təsərrüfatlarının yaranması və inkişafı.

Əsas sənaye istehsal sahələrində baş verən yeniliklər. Neft sənayesinin inkişafı. Abşeron yarımadasında neft istehsalı. Xarici kapitalın axını. Neft emalı sənayesinin yaranması. Neft quyuları qazılması və istismarında texniki yeniliklər. Inhisarlaşmanın başlanması.

Əlvan metallurgiya sənayesinin inkişafı. Mis istehsalı mərkəzləri. Əlvan metallurgiyada xarici kapitalın yeri.

Mexaniki istehsal sahələrinin inkişafı. Neft sənayesinə və dəmir yolu nəqliyyatına xidmət edən mexaniki zavod və emalatxanalar. Gəmi təmiri.

Şərabçılığın inkişafı. Araq, konyak istehsalı. Pivə emalı. Balıqçılıq. Xəzər dənizində balıqçılığın iri sənaye sahəsinə çevrilməsi. Balıq və kürü ixracı. Tütün emalı fabrikləri. Tütün və tənbəki istehsalı mərkəzləri.

Ipəkçilik. İpək istehsalını genişləndirmək tədbirləri. Pambıqtəmizləmə, biyankökü emalı sənaye sahələrinin yaranması. Pambıq-parça istehsalı. Kustar toxuculuq sahələrinin vəziyyəti.

Tikinti materialları istehsalı. Ağac emalı. Kərpic zavodları. Sement istehsalına başlanması.

Çarizmin Azərbaycanda emaledici sənaye sahələrinin yaradılmasına mane olması. Kənd təsərrüfatı və sənaye sahələrində yeridilən siyasətin xarakterik cəhətləri.

Nəqliyyat. Quru yolları şəbəkəsinin inkişaf etdirilməsi tədbirləri. Tiflis-İrəvan, Tiflis-Bakı poçt yollarını şoseləşdirmək tədbirləri. Şimali Azərbaycanda quru yollarını abadlaşdırmaq sahəsindən atılan addımlar. Əsas su maneələri üzərindən körpü və bərələrin inşası.

Dəmir yolları çəkilməsinə başlanması. Poti-Tiflis, Tiflis-Bakı, Samtredi-Batum dəmir yolu xətlərinin inşası. XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində dəmir yolu nəqliyyatının inkişafı. Petrovsk-Dərbənd-Bakı, Tiflis-Qars, Tiflis-İrəvan-Culfa dəmir yolu magistrallarının inşası. Azərbaycanın Ümumrusiya dəmir yolu şəbəkəsinə qoşulmasının nəticələri.

Su nəqliyyatını inkişaf etdirmək tədbirləri. Qara dənizdə və Xəzər dənizində gəmiçiliyin inkişafı. Neft məhsulları daşıyan donanmanın yaradılması. Əsas limanlar.

Boru kəməri nəqliyyatının yaradılması. Bakı-Batum ağ neft kəmərinin inşası.

Ticarətin inkişafı. Iri şəhərlərin ticarət mərkəzləri kimi əhəmiyyətinin artması. Daxili və xarici ticarətin həcminin genişlənməsi. Ticarət *yarmarkaları*. Həftəbazarları.

Kapitalist münasibətlərinin inkişafının sosial həyata təsiri. Kənddə ictimai təbəqələşmənin başlanması. Mülkədar təsərrüfatında dəyişikliklər. Mülkədarların əmtəəlik məhsul istehsalında iştirakı. Qolçomaq təsərrüfatının xarakterik cəhətləri. Kənd təsərrüfatında muzdlu əmək tətbiqinin nəticələri.

Şimali Azərbaycana Rusiyadan və Ukraynadan əhali köçürülməsinin geniş miqyas alması. Çarizmin köçürmə siyasətinin kənddə aztorpaqlı və torpaqsız əhalinin sayının artmasına təsiri.

Kapitalistlərin sayının artması. Ayrı-ayrı istehsal sahələrində yerli və xarici kapitalın payı. Kapitalizmin ictimai həyatda yaratdığı dəyişikliklər.

Azərbaycan xalqında milli şüurun inkişafı. Milli ziyalıların və ictimai xadimlərin milli oyanışda iştirakı. Ermənilərə qatı millətçilik hisslərinin aşılanması. Millətlərin formalaşması.

XIX ƏSRİN 80-90-CI İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA MİLLİ HƏRƏKAT

Azərbaycan xalqında milli hisslərin güclənməsi. Rusiyanın müstəmləkəçilik və ruslaşdırma siyasətinə qarşı müqavimət. Milli mətbuatda və bədii əsərlərdə milli ideyaların təbliği. Ana dilində təhsil uğrunda mübarizə. Xalqçı çıxışlarının Azərbaycanın ictimai həyatına təsiri.

Fəhlə hərəkatının başlanması. Ilk fəhlə çıxışları. Tətil hərəkatı. Ilk tətillərdə irəli sürülən tələblər. XIX əsrin 90-cı illərində tətil mübarizənin güclənməsi. Fəhlə çıxışlarının nəticələri.

Kəndli hərəkatının əsas formaları. Irəli sürülən tələblər. Hakimiyyət nümayəndələrinə və feodallara qarşı çıxışların çoxalması. Kəndli üsyanları. Azərbaycanda qaçaqçılıq hərəkatının başlanması.

Erməni millətçi təşkilatlarının yaranması. Qnçak partiyasının pozuculuq fəaliyyəti.

Daşnaksütyun partiyasının proqram sənədlərində siyasi və milli mübarizə metodları. Daşnakların terror aktları.

XX ƏSRİN BAŞLANĞICINDA AZƏRBAYCANDA MİLLİ-AZADLIQ HƏRƏKATI VƏ SİYASİ MÜBARİZƏ

Milli burjuaziyanın fəallaşması. Milli şüurun inkişafında ziyalıların rolu. Çarizmin milli-müstəmləkəçilik siyasətinə qarşı milli-azadlıq mübarizəsi. Milli təşkilat və partiyaların yaranması. Mədəni-milli muxtariyyət uğrunda çıxışlar.

Fəhlə sinfinin sıralarının artması. Fəhlə hərəkatının güclənməsi, siyasi nümayişlər. Tətillər.

Kadetlər, Eserlər, RSDFP və digər Rusiya partiyalarının Azərbaycanda yerli təşkilatlarının fəallaşması.

Erməni qatı millətçi təşkilatlarının fəaliyyəti. Daşnaksütyun partiyasının terrorçu fəaliyyətinin genişlənməsi.

1905-1907-ci illər inqilabı dövründə sinfi və milli-azadlıq mübarizəsi. Çarizmin milli ədavəti qızışdırması. Erməni millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı qətl və qarətləri. Azərbaycanlıların müdafiə tədbirləri. Azərbaycan milli burjuaziyasının və ziyalıların fəaliyyəti. Kəndli hərəkatının güclənməsi. Qaçaq dəstələrinin mübarizəsi.

Azərbaycanlı nümayəndələrin Rusiya Dövlət Dumalarında iştirakı. Duma iclaslarında Azərbaycanla bağlı məsələlərin müzakirəsi. Azərbaycanda yerli özünüidarə orqanları yaradılması uğrunda mübarizə.

AZƏRBAYCAN BİRİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏSİ VƏ FEVRAL İNQİLABI DÖVRÜNDƏ

Azərbaycan müharibə iştirakçılarının planlarında. Azərbaycan xalqının müharibəyə münasibəti. Erməni millətçilərinin Osmanlı imperiyasının Şərq vilayətləri hesabına erməni dövləti yaratmaq planları.

Qafqaz cəbhəsində döyüşlər. Sarıqamış əməliyyatı. Acarların rus ordusu tərəfindən kütləvi məhv edilməsi. Qafqaz canişininin müsəlman əhalisinə münasibətinin şərtləşməsi. Rus ordusu tərəfdən erməni silahlı dəstələrinin vuruşması. Dinc əhaliyə qarşı erməni yaraqlılarının qətl və qarətləri. Hərbi əməliyyatlar bölgələrindən erməni əhalisinin qaçqın düşməsi. Osmanlı dövlətinin ordunun təchizatını təmin etmək və dinc əhalini qorumaq tədbirləri. Uydurma «erməni soyqırımı» məsələsi. Rus və qərb tədqiqatçılarının bu məsələyə münasibəti.

Azərbaycanın ictimai-siyasi xadimləri arasında Rusiya əsarətindən azad olmaq planları. Azərbaycan nümayəndələrinin Osmanlı və Almaniya hakim dairələrindən yardım xahişləri. Azərbaycan əhalisi arasında Osmanlı dövlətinə rəğbətin artması. Müharibənin iqtisadi həyata və əhalinin güzəranına təsiri. Nəqliyyat və yanacaq sahəsində çətinliklərin artması. Ərzaqla təchizatın pisləşməsi. Çarizmə qarşı çıxışların güclənməsi.

Fevral inqilabından sonra Azərbaycanda vəziyyət. Xüsusi Cənubi Qafqaz Komitəsinin yaradılması. Azərbaycanda milli hərəkatın güclənməsi. Demokratik dəyişikliklər uğrunda mübarizə.

XIX-XX ƏSRİN BAŞLANĞICINDA AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİ

Maarif. Azərbaycanda rus məktəblərinin açılması. Qəza məktəbləri. Tiflis gimnaziyası. Dini məktəb və mədrəsələr. Məktəb və mədrəsələrdə təhsilin səviyyəsi. XIX əsrin ikinci yarısında məktəblərin sayının artması. Gimnaziyalar və sənət məktəbləri. Qız məktəbləri. Cənubi Qafqaz (Qori) müəllimlər seminariyasının fəaliyyəti. Erməni dini məktəblərində qatı millətçiliyin təbliği.

XX əsrin əvvəlində təhsilin vəziyyəti. Milli məktəblərin açılması. Yeni müəllim seminariyalarının açılması. Çarizmin maarif sahəsində müstəmləkəçilik siyasəti.

Elm. Elmi biliklərin inkişafı. Tarix sahəsində tədqiqatlar. A.Bakıxanov. Coğrafiya. Digər elm sahələri. Azərbaycanlı alim və mütəxəssislərin Rusiya elminin inkişafında xidmətləri. M.C.Topçubaşov və M.Kazımbəyin Rusiyada şərqşünaslıq elminin əsasını qoymaları.

Rusiyalı alim və mütəxəssislərin Azərbaycanın təbii sərvətlərinin öyrənilməsi və mənimsənilməsi istiqamətində araşdırmaları. Azərbaycan tarixinin obyektiv tədqiqi sahəsində A.Berje, V.Veliçko, N.Şavrov və digər mütəxəssislərin xidmətləri.

Mətbuat. Azərbaycanda dövri nəşrlərin yaradılması. İlk qəzet və jurnallar. «Kavkaz», «Kavkazskiy kalendar».

Azərbaycanın milli mətbuat orqanlarının yaradılması. H.Zərdabi və onun «Əkinçi» qəzeti. «Molla Nəsrəddin» jurnalı səhifələrində Rusiya hakim dairələrinin Azərbaycanda millətlərarası ədavəti qızışdırmaq siyasətinin ifşası. Erməni mətbuat orqanlarında millətçiliyin təbliği. Q.Arsruninin «Mşak» qəzeti.

Ədəbiyyat və incəsənət. Ədəbi cərəyanlar və ədəbiyyat xadimləri. M.F.Axundovun və C.Məmmədquluzadənin əsərlərinin milli oyanışa təsiri.

Azərbaycanın milli teatrlarının yaradılması. Opera və musiqinin inkişafı. Rəssamlıq. Heykəltəraşlıq. Memarlıq. Azərbaycanın mədəni əlaqələri.

III HİSSƏ
MÜASİR DÖVR

1917-Cİ İLİN YAZI – 1918-Cİ İLİN ƏVVƏLİNDƏ AZƏRBAYCANDA İCTİMAİ-SİYASİ VƏZİYYƏT

Yerli hakimiyyət orqanlarının yenidən qurulması. Yeni hakimiyyət qurumlarının fəaliyyətində nöqsanlar. Müvəqqəti hökumətin Azərbaycanda müstəmləkəçilik siyasəti.

Əhalinin həyat şəraitinin ağırlaşması. Ərzaq təchizatında çətinliklər. Nəqliyyatda böhranın dərinləşməsi. Milli münaqişələrin və toqquşmaların artması. Erməni hərbi birliklərinin cəbhə bölgələrində özbaşınalıqları. Müsəlman-türk əhalisinə qarşı qətl və qarətlərin kütləvi hal alması. Milli qırğınların qarşısını almaq tədbirlərinin uğursuzluğu.

Azərbaycanda siyasi partiyaların və milli təşkilatların leqal fəaliyyətə keçmələri. Yeni şəraitdə irəli sürülən tələblər. Milli Şuraların xalq hərəkatına rəhbərlik etmək uğrunda mübarizəsi.

Sovetlərin yaranması. Fəhlə, kəndli, əsgər deputatları sovetlərində təmsil olunan siyasi qüvvələrin proqram tələbləri. Azərbaycanda demokratik dəyişikliklər uğrunda mübarizənin güclənməsi. Rusiyada federativ respublika yaradılması, xalqlara milli-məhəlli muxtariyyət verilməsi tələbləri.

Oktyabr çevrilişindən sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyətin ağırlaşması. Bolşevik hakimiyyətinə Azərbaycanın münasibəti.

Cənubi Qafqaz Komissarlığının yaradılması və ilk tədbirləri. Milli fraksiyaların formalaşması. Azərbaycan cəbhəsində hərbi əməliyyatların dayandırılması istiqamətində çalışmalar.

Ərzincan barışığı. Cəbhədən çəkilən rus hərbçilərinin özbaşınalıqları. Erməni və gürcü silahlı qüvvələrinin formalaşdırılması. Azərbaycan nümayəndələrinin Müsəlman korpusu yaradılması və silahla təchizi sahəsində addımları.

Rusiya Müəssislər Məclisinə seçkilər. Milli partiyaların nüfuzunun artması. Rusiya Sovet hökumətinin Azərbaycanda təsirini yaymaq tədbirləri. Müsəlman əhaliyə qarşı qətl və qarətlərin artması.

Cənubi Qafqaz Seyminin yaradılması. Brest-Litovsk sülh müqaviləsinin Qafqazla bağlı şərtləri. Seymin Osmanlı dövləti ilə sülh danışıqlarına başlaması. Trabzon sülh konfransı. Gürcü və erməni nümayəndələrinin qeyri-konstruktiv mövqeyi. Azərbaycan cəbhəsində hərbi əməliyyatların yenidən başlanması. Osmanlı ordusunun cəbhədəki uğurları.

Azərbaycanın şərqində daşnak-bolşevik qüvvələrinin Azərbaycan əhalisinə qarşı soyqırımları. İrəvan quberniyasında azərbaycanlılara qarşı qətl və qarətlərin kütləvi hal alması. Seymin və Azərbaycandakı siyasi təşkilatların müsəlman əhaliyə qarşı qətl və qarətlərə münasibəti. Dağıstan milli qüvvələrinin Azərbaycan əhalisinə hərbi yardım tədbirləri.

Cənubi Qafqaz Komissarlığının və Seymin sosial-iqtisadi sahədə addımları. Aqrar məsələnin həlli istiqamətində tədbirlər. Milli fraksiyalar arasında ixtilaflar.

Cənubi Qafqazda müstəqil federativ respublika yaradılması. Osmanlı dövləti ilə yeni sülh danışıqlarının başlanması. Batum sülh konfransı. Cənubi Qafqaz nümayəndə heyətinin gürcü, azərbaycanlı və erməni üzvləri arasında fikir ayrılıqları. Almaniya hərbi nümayəndəliyinin gürcü liderləri ilə məxfi sövdələşməsi.

AZƏRBAYCANDA MÜSTƏQİL DÖVLƏTİN YARANMASI

Azərbaycanda müstəqil dövlətin yaranması. Ermənistan Respublikasının paytaxtı məsələsi. Gənc Azərbaycan Respubli-kasının Osmanlı dövləti ilə müqavilələri. Osmanlı dövlətinin Azərbaycan Respublikasına hərbi yardımı. Azərbaycanın şərq hissəsinin erməni daşnak-bolşevik qüvvələrindən və rus-kazak hərbçilərindən təmizlənməsi.

Qafqazdakı keçmiş Rusiya dövləti əmlakının bölüşdürülməsi ətrafında mübahisələr. Cənubi

Qafqaz dəmir yolu nəqliyyatı əsasında milli dəmir yolu idarəsinin yaradılması. Nəqliyyat və rabitənin normal işini bərpa etmək sahəsində tədbirlər.

Milli dövlət quruculuğu. Hökumət və parlamentlər yaradılması. Əsas qanunvericilik aktları və hökumət sərəncamları. Müəssislər Məclisi çağrılması sahəsində çalışmalar. Milli ordu hissələrinin təşkili. Andronikin silahlı dəstəsinin İrəvan, Qarabağ, Naxçıvan bölgələrində qətl və qarətlərinə Ermənistan hökumətinin münasibəti. Xəzər hərbi donanmasının yaradılması.

İqtisadiyyat və maliyyə sahəsində tədbirlər. Sənaye müəssisələrinin işinin bərpa edilməsi. Əmək münaqişələrinin həlli istiqamətində addımlar. Aqrar məsələnin həlli ətrafında müzakirələr. Maliyyə sistemində qayda-qanun yaratmaq cəhdləri. Qafqaz bonu və milli pullar buraxılması. Milli bank sisteminin yaradılması.

Qafqaz respublikalarının qarşılıqlı münasibətlərində ərazi mübahisələri. Azərbaycan-Gürcüstan, Azərbaycan-Ermənistan münasibətləri. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dağlı xalqlarına qardaşlıq yardımı. Denikin təhlükəsinə qarşı Azərbaycan-Gürcüstan əməkdaşlığı.

Ermənistan Respublikasının ərazi iddiaları. Mübahisəli sərhəd məsələlərinin və ərazi iddialarının dinc yolla həll edilməsi istiqamətində addımlar. Qafqaz respublikaları nümayəndələrinin Tiflis və Bakı şəhərlərində konfranslarda iştirakı.

İngiltərə hərbi qüvvələrinin Azərbaycana yeridilməsi. Ingilis komandanlığının milli hökumətə münasibəti. Mübahisəli sərhədlər məsələsinə yanaşmalarında əsas cəhətlər. İtaliya və ABŞ hərbi missiyalarının fəaliyyəti.

Azərbaycan nümayəndə heyətinin Paris sülh konfransında iştirakı. Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin beynəlxalq birlik tərəfindən tanınması uğrunda mübarizə.

Azərbaycana Sovet Rusiyasının təcavüzü. XI Qırmızı Ordunun Azərbaycanı işğal etməsi. Erməni qiyamları.

AZƏRBAYCANDA SOVET HAKİMİYYƏTİNİN QURULMASI

Sovet hakimiyyəti orqanlarının yaradılması. Azərbaycan sovet respublikasının müstəqilliyinin formal xarakteri.

Kütləvi terror. Ziyalıların təqib edilməsi. Sovet orqanlarının, XI Qırmızı Ordu birliklərinin zorakılıq aktları. Fövqəladə Komissiyaların əhalidə qorxu və itaətkarlıq yaratmaq tədbirləri.

Sənaye müəssisələrinin, torpağın, bankların, nəqliyyatın milliləşdirilməsi. İqtisadiyyata rəhbərliyin Mərkəzin əlində cəmləşməsi.

Sovet quruluşuna qarşı üsyanlar və onların yekunları. Sovet rejimini möhkəmləndirmək tədbirləri. Azərbaycanda yerli, milli kadrların sıxışdırılması.

Azərbaycan Sovet respublikasının suverenliyinin məhdudlaşdırılması. Qafqazın idarəsinin mərkəzləşdirilməsi. Cənubi Qafqaz respublikalarının federasiyası. Azərbaycanda federasiya yaradılmasına və «muxtariyyətləşmə» planına münasibət.

Erməni kommunist rəhbərlərinin Naxçıvan, Zəngəzur və Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək cəhdləri və ona qarşı mübarizə. Türkiyənin Naxçıvan məsələsində qətiyyətli mövqeyi. Moskva, Qars müqavilələri. N.Nərimanovun Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın tərkibində saxlamaq uğrunda mübarizəsinin nəticəsi.

SSRI-nin təşkili. 1920-30-cu illərdə sovet ərazi-inzibati bölgüsündə idarəetmə sistemində dəyişikliklər.

Sovet iqtisadi sisteminin yaradılması istiqamətində addımlar. Sənayeləşdirmə xətti və yol verilən əyintilər. Azərbaycan SSR-də yeni sənaye müəssisələri inşası. Sənayeləşdirmə sahəsində respublikalara fərqli münasibət. Azərbaycanda yaradılan sənaye müəssisələri. Azərbaycanın duru yanacaq istehsalı kimi Sovet İttifaqı miqyasında əhəmiyyətinin artması. Kəndli təsərrüfatlarının zorakı kollektivləşdirilməsinin həyata keçirilməsi. Kollektivləşdirmə zamanı Sovet hakimiyyəti nümayəndələrinin Azərbaycan xalqına fərqli münasibəti. Müsəlman-türk bölgələrində əhalinin şəxsi təsərrüfatına vurulan zərbələr. Qolçomaq adı ilə bacarıqlı kəndlilərin məhv edilməsi. Kəndli çıxışları.

İnzibati-amirlik sisteminin formalaşması. M.C.Bağırov. Azərbaycanın türk-müsəlman

əhalisinə münasibətdə ayrı-seçkilik tədbirləri. Kütləvi repressiyalar.

1920-30-cu illərdə mədəniyyətin inkişafı. Maarif. Azərbaycanda əlifbanın dəyişdirilməsi. Kütləvi savadsızlığın ləğvi sahəsində tədbirlər. Ali məktəblər açılması. Elmin inkişafı. Milli akademik mərkəzlərin formalaşması.

Milli mətbuatın inkişafı. Ədəbi cərəyanlar. «Proletar ədəbiyyatı» və «proletar mədəniyyəti» tərəfdarlarının mədəni irsə münasibəti. Teatr və musiqi sahəsində yeniliklər. Rəssamlıq, heykəltəraşlıq, memarlıq sahəsində əsas nailiyyətlər. Milli mədəniyyətlərin inkişafında uğurlar. Milli ziyalı kadrların hazırlanması. Sovet sisteminin ziyalılara münasibəti.

AZƏRBAYCAN İKİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ

Müharibənin başlanmasından sonra Azərbaycanda vəziyyət. Səfərbərlik tədbirləri. Milli hərbi hissələrin yaradılması. İqtisadiyyatın hərbi relsə keçirilməsi. Sovet ordusunun yanacaq və silah-sursatla təmin edilməsində Azərbaycan SSR-in rolu. Arxa cəbhədə işlərin təşkili. Kənd təsərrüfatında vəziyyət.

Cəbhəyə yardım kompaniyaları. Azərbaycan xalqının faşizmə qarşı mübarizədə fədakarlığı.

Alman-faşist rəhbərliyinin Azərbaycanla bağlı planları. Azərbaycanın sərvətlərindən istifadə və yeni idarəçilik yaradılması tədbirləri.

Azərbaycan cəbhəsində döyüşlər. Sovet qoşunlarının əks hücumu. Alman ordusunun qovulması. Şimali Qafqazın azad edilmiş rayonlarının bərpası və bu işdə Azərbaycanın iştirakı.

Sovet rəhbərliyinin Qafqazın müsəlman-türk xalqlarını deportasiyaya başlaması. Axıska (Mesheti) türklərinin Gürcüstandan sürgün edilməsi. Dağıstan xalqlarının deportasiyadan xilas edilməsində Ə.Əliyevin rolu.

Azərbaycanlı döyüşçülərin İkinci dünya müharibəsi cəbhələrində, partizan dəstələrində, antifaşist müqavimət hərəkatında iştirakı. Faşizm üzərində qələbədə Azərbaycan xalqının rolu. Müharibənin vurduğu ziyanlar. İnsan itkiləri.

AZƏRBAYCAN 1946-1990-CI İLLƏRDƏ

Azərbaycanda xalq təsərrüfatının bərpası. Mülki məhsullar istehsalına keçilməsi. Sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrində yeniliklər.

Yeni sənaye müəssisələrinin, elektrik stansiyalarının inşa edilməsi. Sənaye obyektləri tikintisi və yerləşdirilməsi sahəsində yeridilən siyasət.

Sovet rəhbərliyinin avtoritar rejimi möhkəmləndirmək tədbirləri. Şəxsiyyətə pərəstişin güclənməsi. Milli mədəniyyətin sıxışdırılması. Ziyalıların təqibinin yeni dalğasının başlanması.

Ermənistan rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları. Dağlıq Qarabağın Ermənistana verilməsi təklifinə Azərbaycan rəhbərliyinin münasibəti. Xaricdən ermənilərin Ermənistana dəvət edilməsi. Yerli azərbaycanlı əhalinin öz yurdlarından zorla Azərbaycanın aran bölgələrinə köçürülməsi. Köçürülən əhalinin məskunlaşdırılmasında problemlər. Azərbaycanlıların öz yurdlarına qayıtmaq təşəbbüslərinin qarşısının zorla alınması.

1950-ci illərin ortalarında Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət. Sovet sistemini təkmilləşdirmək cəhdləri. Mülayimləşmə siyasəti. İ.Mustafayev. Azərbaycan dilinə dövlət dili statusu verilməsi. Demokratiyanı inkişaf etdirmək tədbirləri. Mesheti türklərinin Azərbaycanda yerləşdirilməsi.

1960-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf. Yeni sənaye müəssisələrinin inşası. Kənd təsərrüfatının vəziyyəti. V.Axundov. Ş.Qurbanov. Milli oyanış.

1970-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafda böyük uğurlar. Yeni sənaye müəssisələrinin inşası. Pambıqçılıq və üzümçülük sahələrinin inkişaf etdirilməsi. Yeni sovet konstitusiyasının qəbul edilməsi. Dövlət dili problemi. H.Əliyev.

1980-cı illərdə sosial-iqtisadi vəziyyət. Durğunluq meylləri. Sovet quruluşunu yenidənqurma

təşəbbüslərinin iflası.

Ermənistanda erməni monoetnik respublikası yaradılması cəhdləri. Azərbaycanlıların doğma yurdlarından sıxışdırılması addımları. Ermənistanda qatı millətçiliyi gücləndirmək tədbirlərinə Sovet rəhbərliyinin münasibəti. Moskvada erməni lobbisinin antiazərbaycan siyasəti.

Mədəniyyət sahəsində əsas yeniliklər. Orta və ali təhsilin inkişaf etdirilməsi. Milli kadrlar hazırlığı sahəsində tədbirlər. Ədəbiyyat və incəsənət xadimləri. Milli mədəniyyəti inkişaf etdirmək tədbirləri.

AZƏRBAYCANDA MÜSTƏQİL DÖVLƏTÇİLİYİN BƏRPASI

Azərbaycanda milli-azadlıq mübarizəsinin başlanması. Xalq cəbhələrinin yaranması. Ə.Elşibəy. Sovet rəhbərliyinin Azərbaycan xalqını itaətdə saxlamaq üçün atdığı addımlar. Milli münaqişənin qızışdırılması. 20 yanvar hadisəsi.

Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanması. Azərbaycanlı əhalinin Ermənistandan kütləvi deportasiyasının başa çatması. Azərbaycanlılara qarşı terror aktları.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması. Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana təcavüzü. Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionu və ətraf rayonların işğal edilməsi. Rusiyanın, İranın, ABŞ-ın və Avropa Birliyinin Ermənistana yardımları. Beynəlxalq birliyin Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc yolla həll etmək sahəsində addımları. ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyəti.

H.Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı. Vətəndaş müharibəsi təhlükəsinin aradan qaldırılması. Uğurlu neft strategiyası. İqtisadi islahatlar. Demokratik cəmiyyət quruculuğu. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbulu.

İ.Əliyevin prezident seçilməsi. Azərbaycan Respubilkası rəhbərliyinin Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsində fəaliyyəti. Hücum diplomatiyası. Azərbaycan Ordusunun gücünün artırılması. XXI əsrin ilk onilliklərində sosial-iqtisadi inkişaf. Xəzər dənizi hövzəsinin enerji ehtiyatlarının dünya bazarına çıxarılmasında Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin əhəmiyyəti. Bakı-Tbilisi-Ərzrum qaz kəmərinin inşası.

XXI əsrin ikinci onilliyində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli perspektivləri. Azərbaycan Respubilkasının Qafqazda liderlik imkanlarının artması. Azərbaycan Respubilkasında korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində uğurlar.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq iqtisadi, nəqliyyat-kommunikasiya layihələrində iştirakı. TRASEKA, TASİS proqramları. Mərkəzi Asiyanı Avropa ilə birləşdirən nəqliyyat dəhlizi yaradılmasında Azərbaycanın iştirakı. TANAP, TAP layihələrinin reallaşdırılması. Avropa ölkələrinin enerji təhlükəsizliyində Azərbaycanın rolunun artması. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun inşası.

Azərbaycan Respublikasının dünya birliyinə inteqrasiyası sahəsində əsas uğurları və vəzifələri.

ЯДЯБИЙЙАТ

Азярбайъан dilindя

Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. Bakı, 1989, 2007
Azərbaycan tarixi. Üç cilddə.I-III c., Bakı, 1961-1975
Azərbaycan tarixi. Yeddi cilddə.I-VII c., Bakı, 2007
Azərbaycan tarixi. Ən qədim zamanlardan XX əsrədək. I c., Z.M.Bünyadov Y.B.Yusifovun redaktəsi ilə. Bakı, 1994
Azərbaycan tarixi. Uzaq keçmişdən 1870-ci illərə qədər. S.S.Əliyarlının redaktəsi ilə. Bakı, 1996, 2009
Azərbaycan Respublikasının tarixi. c.1 (1991-2003), c.2. (2003-2016), Y.M.Mahmudovun redaktəsi ilə. Bakı, 2016.
Azərbaycan etnoqrafiyası. I-III c., Bakı, 2007
Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistan Respubilkasının təcavüzü.
Azərbaycan Respublikası: 1991-2001. Red. R.Ə.Mehdiyev.
Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il soyqrımları.
Abdullayev M.Q. Xanlıqlar və Rus müstəmləkəçiliyi dövründə Şimali Azərbaycanda aqrar münasibətlər (XIX əsrin 40-cı illərinə qədər)
Bakıxanov A. Gülüstani-İrəm
Baxışov M.Ə. Beynəlxalq müünasibətlər tarixi.
Baxşəliyev A.B. Güney Azərbaycanda şəhərlərin mədəni həyatı səyyah gündəliklərində (XVI-XVII yüzilliklər).
Baxşəliyev A.B. Səfəvi dövlətinin sosial-siyasi həyatı və beynəlxalq əlaqələri
Азярбайъан тарихи. Ян гядим заманлардан XX ясрядяк. I ъ., З.М.Бцнйадов вя Й.Б.Йусифовун redaktяsi ilя. Бакы, 1994
Азярбайъан тарихи. Uzaq кечмiшдяn 1870-ci илляря гядяр. S.S.Яliyarlынын redaktяsi ilя. Бакы, 1996, 2009
Azərbaycan Respublikasının tarixi, c.1 (1991-2003), c.2. (2003-2016) Y.M.Mahmudovun redaktəsi ilə. Bakı, 2016
Азярбайъан етнографийасы. I-III ъ., Бакы, 2007
Азярбайъан Республикасына гаршы Ермянистан Республика-сынын тяъавцзц. Бакы, 2008
Азярбайъан Республикасы: 1991-2001. Ред. Р.Я.Мещдийев, Бакы, 2001
Азярбайъан Республикасы вя Авропа Шурасы. Бакы, 2009
Azərbaycan xalqına qarşı 1918-ci il soyqırımları. Bakı, 2016
Абдуллайев М.Г. Ханлыглар вя Рус мцстямлякячилийи дюврцндя Шимали Азярбайъанда аграр мцнасибятляр (XIX ясрин 40-ъы илляриня гядяр). Бакы, 2005
Бакыханов А. Эцлцстани-Ирям. Бакы, 1951
Вахышоv М.Я. Beynяlxalq мцnasibяtlяr tarixi. Bakы, 2003
Вахшaliyev A.B. Gцney Azяrbaycan шяhяrlяrinin mяdяni hяyatы sяyyah gцndяliklяrindя (XVI-XVII yцzilliklяr). Bakы, 2003
Вахшaliyev A.B. Sяfяvi dюvlяtinin sosial-iqtisadi hяyatы vя beynяlxalq яlaqяlяri. Bakы, 2009
Вахшaliyev V.B. Azяrbaycan arxeologiyasы. Bakы, 2007
Bayramlы Z., Яzizli B. Azяrbaycan Evliya Чяlяbinin 1654-cц il "Sяyahяtnamя"sindя. Bakы, 2000
Бцнйадов З.М. Азярбайъан Атабяйляр дювляти. Бакы, 1986
Бцнйадов З.М. Азярбайъан VII-IX ясрлярдя. Бакы, 1989

Бцнйадов Т.Я. Азярбайъанда якинчилийин инкишафы тарихиня даир. Бакы, 1964
Бцнйадов Т.Я. Азярбайъанда малдарлыьын инкишафы тарихиндян. Бакы, 1969
Ъяфяров Я.Г. Гуручай дярясиндя. Бакы, 1990
Ъяфяров Я.Г. Азярбайъанын илк сакинляри. Бакы, 2004
Evliya Чяlяbi. Sяyahяtnamя. Bakы, 1997
Ялийев Г.Я. Гафгаз халглары монгол ишьаллары вя аьалыьы дюврцндя. – Тцрк вя Гафгаз халглары тарихинин бязи мясяляляри (Мягаляляр топлусу). Бакы, 1997
Ялийев Г.Я. Гафгаз ян гядим чаьларда. – «Азярбайъан археолоэийасы», 1999, №3-4
Ялийев Г.Я. Гафгазын феодал дювлятляри ЫХ ясрин икинъи йарысы – ХЫ ясрин орталарында. – «Тарих вя онун проблемляри», 2001, №3-4
Ялийев Г.Я. Ъянуби Гафгаз Sялъуг аьалыьы дюврцндя. – «Тарих вя онун проблемляри», 2002, №2
Ялийев Г.Я. Гафгазын ян гядим сакинляри. – Азярбайъанын мцщцм тядрис вя тядгигат мяркязи. Мягаляляр топлусу. Бакы, 2002
Ялийев Г.Я. Гафгазын феодал дювлятляринин гаршылыглы мцнасибятляри (ХЫЫ яср – ХЫЫЫ ясрин илк онилликляри). – «Тарих вя онун проблемляри», 2003, №2
Ялийев Г.Я. Гафгаз ХVЫЫ ясрин биринъи йарысында. – «Тарих вя онун проблемляри», 2004, №1
Ялийев Г.Я. Гафгаз ХVЫЫ ясрин орталары вя икинъи йарысында. – «Тарих вя онун проблемляри», 2005, №3.
Ялийев Г.Я. Гафгаз ХVЫЫЫ ясрин биринъи йарысында. – «Тарих вя онун проблемляри», 2006, №4
Ялийев Г.Я. Tarixi очerk. (akad. Т.Я.Bцnyadov, akad. И.Я.Яliyev ilя birlikdя) – Azяrbaycan etnoqrafiyasы. Цч cilddя. I c., Bakы, 2007
Ялийев Г.Я. Qafqaz tarixi (Яn qяdim чаьlardan bizim gцnlяrяdяk). Bakalavr hazыrlыьы цчцn metodik gюstяriшlяr. Bakы, 2008
Ялийев Г.Я. Гафгаз тарихи (ян гядим чаьлардан ХВIII ясрин сонунадяк). I щисся. Дярслик. Бакы, 2009
Ялийев Г.Я. XVIII əsrin sonu-XIX əsrin başlanğıcında Azərbaycanda quru yolların vəziyyəti (tarixi-etnoqrafik araşdırma). - “Azərbaycan Milli Elmlər Aкademiyasının xəbərləri”. Tarix, fəlsəfə və hüquq seriyası, №11, 2009
Əliyev Q.Ə. Stepan Şaumyan haqqında ... bildiklərimiz və bilmədiklərimiz.- “Bakı Universitetinin xəbərləri”. Humanitar elmlər seriyası, №4, 2012
Əliyev Q.Ə. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Gürcüstanla iqtisadi əməkdaşlığı (1918-1920-ci illər). - “Geostrategiya”, №3, 2013
Əliyev Q.Ə. Erməni saxtakarlığının ifşası. - “Bakı Universi-tetinin xəbərləri”. Humanitar elmlər seriyası, №1, 2014
Əliyev Q.Ə. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Dağlı Respublikasına yardımları haqqında. - “Geostrategiya”, №4, 2014
Яliyev R.И. Azяrbaycan VII-XIV яsrlяrdя. Bakы,1980
Ялийев В.Щ. Бойалы габлар мядяниййяти. Бакы, 1977
Яфяндийев О.А. Азярбайъан Сяфявиляр дювляти. Бакы, 1993
Əsədova R.B. Birinci dünya müharibəsinin Azərbaycanın əkinçilik təsərrüfatına təsirinə dair. - “Tarix və onun prob-lemləri”, №2, 2004
Əsədova R.B. Birinci dünya müharibəsi dövründə Şimali Azərbaycanda nəqliyyat. - “Bakı Universitetinin xəbərləri”, Humanitar elmlər seriyası, №1, 2007
Əsədova R.B. Birinci dünya müharibəsi və Rusiya iqtisa-diyyatı. - “Geostrategiya”, №2, 2014
Əsədova R.B. Birinci dünya müharibəsi və Şimali Azərbaycan iqtisadiyyatı. Bakı, 2015

Фазили А.Щ. Атропатена (е.я. ЫВ- й.е.-нын ВЫЫ ясри). Бакы. 1992
Фярзялибяйли Ш.Ф. Азярбайъан вя Османлы империйасы. Бакы, 1995
Фярзялийев Ш.Ф. Азярбайъан ХВ-ХВЫ ясрлярдя (Щясян бяй Румлунун "Ящсянцт-таварих" ясяри цзря). Бакы, 1983
Fяzlullah Rяшidяddin. Cami яt-tavarix. (Elmi-tяnqidi mятn akad. Я.Я.Яlizadяnindir). III c., Вакы, 1957
Эюйцшов Р.Б. Азярбайъан археолоэийасы. Бакы, 1986
Hacıyev Q.Ə. Bərdə şəhəri. UniPrint, 2008.
Hacıyev Q.Ə. Vladimir Kazimirovun "Qarabağa sülh" arzusu və əsl niyyəti.Bakı, 2011.
Hяmdullah Qяzvini. Zeyle tarix-e qozide. Bakы, 1986
Hяsяnяliyev Z.M. Sяfяvi dюvlяti (XVII яsrin I yarыsы). Bakы, 2000
Щясянялийев З.М. ХВЫЫ ясрдя Сяфяви дювлятинин бейнялхалг ялагяляри. Бакы, 2007
Həsənov Ə.M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005
Щясянли Ъ.П. Азярбайъанда милли мясяля: сийаси рящбярлик вя зийалылар (1954-1959). Бакы, 2008
Щясянли Ъ.П. Азярбайъан Халг Ъцмщурийййятинин xариъи сийасяти (1918-1920). Бакы, 2009
Щясянли Ъ.П. Совет дюврцндя Азярбайъанын xариъи сийасяти (1920-1939). Бакы, 2012
Щясянли Ъ.П. Икинъи дцнйа мцшарибяси илляриндя Азярбайъан щярби, сийаси вя дипломатик мцнасибятлярдя (1939-1945). Бакы, 2015
Щцсейнов М.М. Азярбайъан археолоэийасы (даш дюврц). Бакы, 1975
Иряван яйалятинин мцфяссял дяфтяри. Бакы,1997
ХХ ясր Азярбайъан тарихи. Й.Йусифовун вя Т.Вялийевин redaktяsi ilя. Бакы, 2004
Qasımov M.C. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində. Gənclik, 1996
Qasımov M.C. Birinci dünya müharibəsi illərində böyük dövlətlərin Azərbaycan siyasəti. Bakı: Adiloğlu, 2001
Гафаров В.В. Тцркийя-Русийа мцнасибятляриндя Азярбайъан мясяляси (1917-1922). Бакы, 2011
Гарайев Е.Т. Азярбайъан XVЫЫЫ яср рус вя Гярби Аврапа сяййащларынын тясвириндя. Бакы, 2005
Гашгай С. Манна дювляти. Бакы, 1993
Гейбуллайев Г.Я. Гядим тцркляр вя Азярбайъан. Бакы, 1992
Qяdirzadя H.Q. Cяhriчay vadisi: m.ю. IV minillikdяn gцnцmцzяdяk (tarixi-etnoqrafik araшdыrma). Naxчыvan, 2007
Qurbanlı Ə. Azərbaycan türklərinin Ermənistandan deportiyası (1947-1953), Bakı, 2004
Qurbanov R.O. Dаьыstan tarixi. Bakы, 2007
Mahmudov Y.M. Azяrbaycanыn Avropa юlkяlяrilя яlaqяlяri. Аьqoyunlu dюvrц (XV əsrin II yarыsы). Bakы, 1986
Mahmudov Y.M. Azяrbaycan tarixi. Иntibah dюvrц (IX əsrin ikinci yarыsы – XIII əsrin əvvəlləri). Bakы, 1996
Mahmudov Y.M. Azяrbaycan diplomatiyasы. Аьqoyunlu vя Sяfяvi dюvlяtlяrinin Avropa юlkяlяrilя яlaqяlяri (XV-XVII yцzilliklяr). Bakы, 1996
Mahmudov Y.M. Sяyyahlar, kяшflяr, Азярбайъан. Бакы, 1985
Mahmudov Y.M. Real tarix və "böyük Ermənistan" uydurması. Bakı, 2017
Mahmudov Y.M., Şükürov K.K. Qarabağ: real tarix, faktlar, sənədlər. Bakı, 2009
Mehdiyev R.Ə. XXI əsrdə milli dövlətçilik. Bakı, Yeni Nəşrlər Evi, 2003
Mehdiyev R.Ə. Azərbaycan 2003-2008: zaman haqqında düşünərkən. Bakı: Şərq-Qərb, 2009.

Мещмет Солакзадя. Тарих (Азярбайъанын тарихиня даир игтибаслар). Бакы, 1992
Мяммядов К. Антрополоэийанын ясаслары. Бакы, 2006
Мяммядова Ш.Р. Мянбяшцнаслыьа эириш. Бакы, 2008
Мяmmяdli A.A. Ermяnilяrin gerчяk tarixi. Bakы, 2005
Мирабдуллайев А.М. Русийанын постсовет мяканында эеостратеэийасы. Бакы, 2008
Moisey Kalankatuklu. Albaniya tarixi. Mxitar Qош. Albaniya salnamяsi. Bakы,1993
Муса И.М. Azяrbayъanын хариъи сийасяти. Ы щ. Бакы, 2011
Musяvi T.M. Orta яsr Azяrbayъan tarixinя dair fars dilindя yazылmыш sяnяdlяr. Bakы, 1965
Мухтарова Я.И. Тцрк халгларынын тарихи. Бакы, 2003
Наьыйева-Мухтарова Д.А. Нурлу ямяллярин ишыьында. Милйончу Аьа Муса Наьыйевин мяналы юмцр йолу. Бакы, 2014
Няъяфли Э.Ъ. XVЫЫЫ ясрдя Азярбайъан яразисиндя ермяни дювляти йарадылмасы ъящдляри. Бакы, 2007
Няъяфли Т.Щ. Азярбайъан Гарагойунлу вя Аьгойунлу дювлятляри. Бакы, 2012
Nəcəfli T.H. Səfəvi-Osmanlı münasibətləri. Bakı, 2015
Nяfisi S. Babяk. Bakы, 1987
Нясибли Н.Л. Азярбайъан Демократик Республикасынын хариъи сийасяти. Бакы, 2011
Nəsir Yücəər. Birinci Dünya müharibəsində Osmanlı ordusunun Azərbaycan və Dağıstan əməliyyatı. Bakı, 1999
Низамяддин Шами. Зяфярнамя (Азярбайъанын вя гоншу юлкялярин тарихиня даир игтибаслар). Бакы,1992
Onullahi S.M. XIII-XVII яsrlяrdя Tяbriz шяhяri (Sosial-iqtisadi tarixi). Bakы, 1982
Пашазадя А.Ш. Гафгазда ислам. Бакы, 1991
Рясулзадя М.Я. Ясярляри, Ы-В ъ., Бакы, 1992-2014
Сцлейманов М. Нуру паша вя силащдашлары. Бакы, 2014
Шарден Ж. Сяйащятнамя (франсыз дилиндян тярсцмя едян В.Асланов). Бакы, 1994
Şərifli M. IX əsrin ikinci yarısı-XI əsrlərdə Azərbaycan feodal dövlətləri. Bakı, 2015
Шklovski V.B. Sяyyah Marko Polo. Bakы, 1973
Şükürov K.K. Azərbaycan əhalisi haqqında (əhali probleminə dair ən mühüm əsərlərlə birgə). Bakı: Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1997
Şükürov K.K. Türkmənçay. Bakı, 2006.
Венесийалылар шащ Ы Тящмасибин сарайында (Микеле Мембре вя Винченсо Алесспндри). Бакы, 2005
Vamberi G. Яmir Teymur. Bakы, 1991
Вялиханлы Н.М. ЫХ-ХЫЫ яср яряб ъоьрафийашцнас сяййащлары Азярбайъан щаггында. Бакы, 1974
Вялиханлы Н.М. Яряб Xilafяti vя Азярбайъан. Бакы, 1993
Xəlilov A. Azərbaycan SSR 1920-1930-cu illərdə: hakimiyyətdaxili qarşıdurmalar. Bakı, 2015
Йесаи Щясян-Ъялалйан. Албан юлкясинин гыса тарихи (1702-1722-ъи илляр). Б., 1992
Зейняддин ибн Няmdullah Qяzvini. Zeyle tarix-e qozide («Сечилмиш тарих»я ялавя). Bakы, 1990

Rus dilində

1. Акты, собранные Кавказской археографической комиссией, т. I-XII, Тифлис, 1867-1904
2. Античные источники по истории Азербайджана (Подготовил к печати К.Г.Алиев). Баку, 1987
3. Буниятов З.М. Обзор источников по истории Азербайджана. Источники арабские. Баку, 1964
4. Восточные источники по истории Дагестана. Махачкала, 1980
5. Горгиджанидзе П. История Грузии. Тбилиси, 1990
6. Даврижеци Аракел. Книга историй. М., 1973
7. Жизнеописание царя царей Давида. Сведения об Азербайджане и тюрках-сельджуках (перевод с древнегрузинского, введения, комментарии и примечания Ю.М.Насибова) - Средневековый Восток: история и культура. Баку, 1990
8. Канакерци Захария. Хроника. М., 1969
9. Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. ВДИ, 1947, №1-4; 1949, №1-4; 1952, №2
10. Мамедов С.А. Азербайджан по источникам XV – первой половины XVII вв. Баку, 1993
11. Материалы по истории СССР, вып. I, М., 1985
12. Межкавказские политические и торговые связи Восточной Грузии (конец 60 – начало 90-х гг. XVIII в.). Тбилиси, 1980
13. Меликишвили Г.А. Древневосточные материалы по истории народов Закавказья. Тбилиси, 1954
14. Меликсет-беков Л.М. Обзор источников по истории Азербайджана. Вып. II. Источники грузинские. Баку,1939
15. Мехтийев Р.Э. Десять лет изменившие Азербайджан. 2013.
16. Мехтийев Р.Э. На пути к демократии. 2007.
17. Муравьев Ф.В. Источники по истории Закавказья и Средней Азии. – В кн.: Источниковедение истории СССР. М., 1981
18. Печеви И. История. Баку, 1988
19. Полиевктов М.А. Европейские путешественники XIII–XVIII вв. по Кавказу. Тифлис, 1935
20. Путешественники об Азербайджане. Под ред. Э.М. Шахмалиева, т.1, Баку, 1961
21. Сборник сведений о Кавказе, т. I-IV; Тифлис, 1871-1874

* * *

1. Абаев В.И. К вопросу прародины и древнейших миграций индоиранских народов. – Древний Восток и античный мир. М., 1972
2. Абаев В.И. Скифо-европейские изоглоссы. На стыке Востоке и Запада. М., 1965
3. Абдуллаев Г. Азербайджан в XVII веке и взаимоотношения его с Россией. Баку, 1965
4. Авдусин Д.А. Основы археологии. М., 1989
5. Аверченкова Г.А. «Круглый стол» по проблемам древнейшего Закавказья. – «Вопросы истории», 1988, №8
6. Агаджанов С.Г. Государство Сельджукидов и Средняя Азия в XI-XII вв. М., 1991
7. Адонц Н. Армения в эпоху Юстиниана. Ереван, 1971
8. Айтберов Т.М. Древний Хунзах и хунзахцы. Махачкала, 1990
9. Алиев И.Г. История Мидии. Баку, 1960
10. Алиев И.Г. Очерк истории Атропатены. Баку, 1989
11. Алиев Ф.М. Миссиия посланника русского государства А.П.Волынского в Азербайджане (1716-1718 гг.). Баку, 1979
12. Алиева Л.А. Женщины в общественно-политической жизни Азербайджана (1900-1920 гг.).

Баку, 2013
13. Алиева С.И. Взаимотношения Азербайджана и народов Северного Кавказа (XX – начало XX вв.). Баку, 2015
14. Алиева С. И. Азербайджанская Демократическая Республика и государственные образования Северного Кавказа (1918-1920). Ростов-на-Дону, 2017
15. Алексеев В.П. Происхождение народов Кавказа. М., 1974
16. Ализаде А.А. Социально-экономическая и политическая история Азербайджана XIII-XIV вв. Баку, 1956
17. Артамонов М.И. История хазар. Л., 1962
18. Артамонов М.И. Киммерийцы и скифы Л.,1974
19. Ахундова Н.Ч. Тюрки в системе государственного управления Арабского Халифата (VIII – сер. X веков). Баку, 2004
20. Ахундова Н.Ч., Гусейнзаде Р.А. Кавказ и великие тюркские империи. Баку, 2012
21. Ашурбейли С.Б. Государство Ширваншахов (VI-XVI вв.). Баку, 1983
22. Ашурбейли С.Б. Экономические и культурные связи Азербайджана с Индией в средние века. Баку, 1990
23. Бабаев И. Кавказская Албания. Баку, 1990
24. Бартольд В.В. Место прикаспийских областей в истории мусульманского мира. Баку,1925
25. Бонгард-Левин Г.М., Грантовский Э.А. От Скифии до Индии. М., 1983
26. Бонгард-Левин Г.М., Кошеленко Г.А. От Индии до Скифии. – «Вестник древней истории», 2004, №2
27. Бунятов Т.А. К истории молотьбы в Закавказье. – Кавказ и Восточная Европа в дрености. М., 1973
28. Вердиева Ч., Гусейнзаде Р. «Родослвная» армян и их миграции на Кавказ с Балкан. Баку, 2003
29. Галоян Г.А. Россия и народы Закавказья. М., 1976
30. Галоян Г.А. Исторические корни русской ориентации армянского народа и прогрессивное значение присоединения Восточной Армении к России. – «Вопросы истории», 1978, № 9
31. Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропеццы, т. 1,2. Тбилиси,1984
32. Гасанлы Дж.П. СССР-Иран: Азербайджанский кризис и начало холодной войны (1941-1946 гг.). М., 2006
33. Грантовский Э.А. Ранняя история иранских племен Передней Азии. М., 1970
34. Граков Б.Н. Скифы. М.,1971
35. Гусейнов Р.А. Сельджуки и Закавказье. Автореферат док. дисс., Баку, 1969
36. Гусейнзаде Р.А. Кавказ и армяне. Баку, 2014
37. Дандамаев М.А. Проблемы истории древневосточных обществ в трудах советских востоковедов (1967-1977 гг.). – «Вестник древней истории»,1977, №4
38. Джафаров Ю.Р. Гунны и Азербайджан. Баку, 1985
39. Дружинина Е.И. Кучук-Кайнарджийский мир. М., 1955
40. Дьяконов И.М. Языки древней Передней Азии. М., 1967
41. Дьяконов И.М., Старостин С.А. Хуррито-урартские и восточно-кавказские языки. – Древний Восток. Этнокультурные связи. М., Наука, 1988, стр. 164-207
42. Заходер Б.Н. История восточного средневековья (Халифат и Ближний Восток). М., 1944
43. Исмаилов Э.Р. Власть и народ. Послевоенный сталинизм в Азербайджане. 1945-1953 гг. Баку, 2003
44. Исмаилов Э.Р. Азербайджан: 1953-1956 гг. Первые годы «оттепели». Баку, 2006
45. Исмаилзаде Г.С. Азербайджан в системе раннебронзовой культурной общности

Кавказа. Баку, 2008
46. Кавказ и Средняя Азия в древности и средновековье (история и культура). М., 1981
47. Кавказ и Средиземноморье. Тбилиси, 1981
48. Кавказ и Византия. Вып. 3, Ереван, 1982
49. Керимов К. Султан Мухаммед и его школа. М.,1970
50. Кудрявцев А.А. Дербентский проход. – «Вопросы истории», 1976, №8
51. Кутелиа Т.С. Взаимоотношения Грузии с Сефевидским государством по нумизматическим данным (1501-1736). Тбилиси. 1977
52. Куция К.К. Города Восточного Закавказья в XVI-XVII вв. Тбилиси, 1976
53. Кушнарева К.Х., Чубинишвили Т.Н. Древние культуры Южного Кавказа. М.,1970
54. Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. – «Вестник Древней Истории». 1947, №1-4, 1949, №1-4
55. Лысцев Б.П. Персидский поход Петра I. М., 1951
56. Мамедов Т.М. Кавказская Албания в IV-VII вв. Баку, 1993
57. Мамедова Г.Н. О походе В.Зубова в Азербайджан в 1796 г. Баку, 2003
58. Мамедова Ф. Политическая история и историческая география Кавказской Албании (III в. до н.э. – VIII в. н.э.). Баку, 1986
59. Махмудов Я.М. Взаимоотношения государств Аккоюнлу и Сефевидов с западноевропейскими странами. Баку, 1991
60. Махмудов Ф.Р. Культура Юго-восточного Азербайджана в эпоху бронзы и раннего железа. Баку, 2008
61. Маркова О.П. Россия. Закавказье и международные отношения в XVIII в. М., 1966
62. Меликишвили Г.А. Урартские клинообразные надписи. М., 1960
63. Меликишвили Г.А. К вопросу о характере древних закавказских и средневековых горских северекавказских обществ. – «История СССР», 1975, №6
64. Минорский В.Ф. История Ширвана и Дербента. М., 1963
65. Мунчаев Р.М. Кавказ на заре бронзового века. М., 1977
66. Мусаева Т. Культура Азербайджана на рубеже эпох (20-30-ые годы XX столетия). Баку, 2015
67. Мустафаев Дж.М. Северные ханства Азербайджана и Россия (конец XVIII – начало XIX в.). Баку, 1989
68. Мустафазаде Т.Т. Азербайджан и русско-турецкие отношения в первой трети XVIII в. Баку, 1993
69. Наджафова И.М. К вопросу о внешней политикие Митридата из Мидии-Атропатены. – «Вестник Бакинского Университета». Вопросы гуманитарных наук, 2007, №3
70. Насибов Ю.М. Азербайджан в V – первой половине XII вв. (по древнегрузинским источникам). Автореферат канд. дисс., Баку, 1985
71. Новосельцев А.П. Города Азербайджана и Восточной Армении в XVII-XVIII вв. – «История СССР», 1959, №1
72. Новосельцев А.П. Генезис феодализма в странах Закавказья. М., 1980
73. Петрушевский И.П. Очерки по истории феодальных отношений в Азербайджане и Армении в XVI – начале XIX в. Л., 1949
74. Пигулевская Н.В. Византия и Иран на рубеже VI – VII вв. М.-Л., 1946
75. Пиотровский Б.Б. Археология Закавказья. Л., 1956
76. Погребова М.И. Иран и Закавказье в раннем железном веке. М., 1977
77. Рахмани А.А. Азербайджан в конце XVI-XVII веке. Баку, 1981
78. Сейфаддини М.А. Монетное дело и денежное обращение в Азербайджане XII-XV вв. Баку, 1981
79. Семенов И.Г. Этнополитическая ситуация в Хазарии в 830-850-х гг. – «Восток», 2008, №3

80. Смирнов Н.А. Мюридизм на Кавказе. М., 1963
81. Смирнов Н.А. Политика России на Кавказе в XVI-XIX вв. М., 1958
82. Сопов А.В. Проблема этнического происхождения и ее современное прочтение. – «Вестник Московского университета», 2008, №4
83. Сотавов Н.А. Кавказ в политике России, Ирана и Турции в ХВЫЫЫ веке. М.,1984
84. Струве В.В. Этюды по истории Северного Причерноморья, Кавказа и Средней Азии. Л., 1968
85. Табатадзе К.Г. «Тазкире» шаха Тахмасипа I как источник для истории народов Закавказья. Тбилиси, 1979
86. Тереножкин А.И. Киммерийцы. Киев,1976
87. Техов Б.П. Скифы и Центральный Кавказ в VII-VI вв.до н.э. М.,1980
88. Тивадзе Т.Г. Иранский вопрос во внешней политике Московского государства в конце XV и в начале XVII вв. Тбилиси,1966
89. Тревер К.В. Очерки по истории Кавказской Албании. М., 1960
90.Эвлия Челеби. Книга путешествия (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII в.). Перевод и комментарий. Вып. 2. Земли Северного Кавказа, Поволжя и Подонья. М., 1979; Вып.3. Земли Закавказья и сопредельных областей Малой Азии и Ирана. М., 1983
91. Яковлев Н.Ф. Древние связи языков Кавказа, Азии и Америки. – Труды института этнографии АН СССР, т.2, М., 1947, с.196-204

İMTAHAN SUALLARI

1. Azərbaycan tarixinin dövrləşdirilməsi meyarı və dövrləri
2. Azərbaycanda ibtidai cəmiyyətinin başlıca problemləri
3. Manna dövləti qədim Azərbaycan dövləti kimi
4. Atropatena dövlətinin Azərbaycan tarixində yeri və rolu
5. Albaniya dövləti: ərazisi və əhalisi
6. Erkən orta əsrlər Azərbaycan tarixinin başlıca problemləri
7. Azərbaycan Sasani-Roma, Sasani-Bizans qarşıdurmasında
8. İslam dininin Azərbaycanda yayılması
9. Azərbaycanda Xilafət ağalığı və ona qarşı mübarizə
10. Xürrəmilər hərəkatı
11. IX-XI əsr Azərbaycan tarixinin aktual problemləri
12. Şirvanşahlar dövlətinin Azərbaycan tarixində yeri və rolu
13. IX-XI əsr dövlətlərinin Azərbaycan tarixində yeri və rolu
14. Azərbaycan İntibah dövründə
15. Azərbaycan Atabəylər dövləti
16. Azərbaycanda monqol əsarəti və ona qarşı mübarizə
17. Qazan xanın islahatları və onların mahiyyəti
18. Qaraqoyunlu dövləti
19. Ağqoyunlu dövləti
20. Qızılbaş ideologiyası və onun əsas aspektləri
21. I Şah İsmayılın əsərlərində qızılbaş ideologiyası
22. Azərbaycan Səfəvi dövləti
23. Səfəvi-Osmanlı müharibələri və onun nəticələri

24. Azərbaycan torpaqlarının I bölüşdürülməsi (1590)
25. Azərbaycan torpaqlarının II bölüşdürülməsi (1723/1724)
26. Azərbaycan xanlıqlarının ölkənin birləşdirilməsi uğrunda mübarizəsi
27. XIX əsrin əvəllərində Rusiya-Azərbaycan müharibəsi. Gəncənin işğalı
28. 1905-ci il Kürəkçay müqavilələri
29. Azərbaycanın Rusiya və İran arasında bölüşdürülməsinin I mərhələsi. Gülüstan müqaviləsi
30. II Rusiya-İran müharibəsi. Türkmənçay müqaviləsi
31. XIX əsrin 40-60-cı illərinin islahatları və onların mahiyyəti
32. XIX əsrin 70-ci illərində Azərbaycan milli hərəkatını doğuran amillər
33. Azərbaycan milli hərəkatının əsas cərəyanları və onların başlıca prinsipləri
34. Bakının dünya neft mərkəzi kimi yüksəlişi (XIX əsrin son rübü)
35. Azərbaycan milli hərəkatının birinci mərhələsi (1875-1904)
36. Azərbaycan milli hərəkatının ikinci mərhələsi (1905-1917)
37. Cənubi Azərbaycan 1905-1911-ci illər inqilabı dövründə
38. 1905-1906-cı illərdə Çarizmin Azərbaycanda milli qırğın siyasəti: səbəbləri, gedişi və nəticələri
39. AzərbaycanBirinciDünyamüharibəsiillərində
40. 1917-ci ilin Fevral inqilabından sonra Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət
41. Qafqaz müsəlmanlarının Bakı və ümumrusiya müsəlmanlarının Moskva qurultayının qərarları
42. 1918-ci ilin Mart soyqırımı
43. 1918-1920-ci illərdə ermənilərin Azərbaycanda törətdiyi soyqırımlar
44. Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaranması. İstiqlal Bəyannaməsi
45. Azərbaycan Cümhuriyyətinin (1918-1920) daxili siyasəti
46. Azərbaycan Cümhuriyyətinin (1918-1920) xarici siyasəti
47. Qafqaz İslam Ordusu. Bakının azad edilməsi
48. Azərbaycan nümayəndə heyəti Paris sülh konfransında
49. Azərbaycan siyasi mühacirəti (1920-1991)
50. 1917-1920-ci illərdə Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatı
51. Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulması
52. DQMV və Naxçıvan MSSR-in yaradılması
53. 1930-cu illərin siyasi məhkəmə prosesləri və repressiyalar
54. Azərbaycan İkinci Dünya müharibəsi illərində
55. II dünya müharibəsi illərində Azərbaycan legionları
56. Cənubi Azərbaycanda milli-demokratik hərəkat (1941-1946)
57. II dünya müharibəsi illərində beynəlxalq münasibətlərdə Azərbaycan məsələsi
58. Azərbaycanlıların Ermənistan SSR-dəki tarixi-etnik torpaqlarından deportasiyası (1948-1953)
59. 1950-1960-ci illərdə Azərbaycanda ictimai-siyasi həyat və "milli məsələ"
60. 1970-1980-ci illərdə Azərbaycanda ictimai-siyasi və iqtisadi həyat
61. Heydər Əliyevin siyasi portreti
62. Azərbaycanda xalq hərəkatını boğmaq cəhdləri. 20 Yanvar faciəsi
63. SSRİ-nin süqutu. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpası
64. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk illərində ölkədə siyasi böhran (1991-1993)
65. Müstəqilliyin ilk illərində erməni təcavüzünün genişlənməsi. Xocalı soyqırımı. Şuşa və Laçının işğalı
66. 1993-cü ilin iyun böhranı. Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonların işğalı

67. Ermənistan-Azərbaycan-Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və onun nəticələri
68. Heydər Əliyevin 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə gəlməsi, ölkənin siyasi həyatında yeni mərhələnin başlanması
69. H.Əliyevin neft strategiyası. Əsrin müqaviləsi
70. Azərbaycan konstitutsiyası
71. Azərbaycan parlamentarizminin tarixi
72. H.Əliyevin daxili və xarici siyasəti (1993-2003)
73. İlham Əliyevin daxili və xarici siyasəti (2003-2015)
74. Beynəlxalq komunikasiya layihələri və Azərbaycan
75. Azərbaycan beynəlxalq təşkilatlarda